

Jókai Mór
A cigánybáró

Mercator
Stúdió

Felelős kiadó a Mercator Stúdió vezetője.

Műszaki szerkesztés, tipográfia: Dr. Pétery Kristóf

ISBN 963 606 161 1

Mercator Stúdió, 2006

Mercator Stúdió Elektronikus Könyvkiadó
2000 Szentendre, Harkály u. 17.

www.akonyv.hu

Tel/Fax: 06-26-301-549

Mobil: 06-30-305-9489

e-mail: peteryk@t-online.hu

JÓKAI MÓR
A CIGÁNYBÁRÓ

Tartalom

Háromszáz hordó ezüst	5
Az elboszorkányozott örökség	11
A cigányasszony háza	19
Az eladó leány	23
A báróság hétféle próbái	36
A két ezüstkánál históriája	44
A menyasszony első álma	48
A Szaffi kincsei	53
Fiat voluntas tua (Legyen meg a te akaratod)	61

Háromszáz hordó ezüst

Volt a múlt század elején egy gazdag földesúr a temesi bánságban.

A magyar nyelvben csak akkor használjuk az „egy” szót, amikor az számot fejez ki. Csak „egy”, és nem több.

Itt éppen az az eset fordult elő. Csak ez az egy gazdag földbirtokos volt az egész nagy területben, és nem több. Botsinkay Gáspárnak hitták.

Mert abban az időben a mostani „magyar Kánaán” csak az ínségnek és a nyomorúságnak volt hazája.

Kilencszáz falu állt üresen a bánság területén. (Az összeírás az olyan falut, amelyikben „két” ház lakva van, már a lakottak közé sorozza.) Azoknak egy része le is volt égetve, s porig rombolva; de olyan is sok volt, ahol még álltak a falak, zöld nyirokkal bevonva, s megvoltak a tetők, vihartól felborzolva; csak a szélről csapkodott ajtók, ablaktáblák, a viharban nyikorgó kútgémekek hirdették, hogy senki sincsen odahaza. A lakosság el lett hajtva, vagy elfutott, talán még visszajönnek – ha ők nem, a fiaik, vagy az unokáik.

Azután jött egy-egy árvíz, ami százával söpörte el még azokat a helységeket is, amikben lakott valaki.

A törökök elrontottak minden vízgátat, töltést, ami a folyamokat korlátozta, egy mocsárrá változtatták az egész tartományt. A Temes folyam akkoriban egy tavat képezett, olyant, mint a Fertő, abból folyott ki. Ennek a tónak a neve volt „Lacus Betzkerek”. Ősszel és tavasszal ez a mocsárvilág átalakult „egy” tengerré, amin hajókkal jártak. Néhány év előtt a torontáli Majdán falu határában, ahol most dohányt és szőlőt termesztenek, ölnyi mélységben a föld alatt egész elsüllyedt hajót találtak: gabonamaradványok voltak benne. Nagy tölgyfahajó volt a derekasak közül. Régi processusokban egész vidékek, ahol most csak szántóföldek vannak, perlekednek elvett hajóikért a defterdárokkal.

Úttalan, laktalan mocsárbirodalom volt itt; farkasok, tekenősbékák országa, amit nyaratszaka elült a dögleletes köd, embernek, állatnak halált hozó; patécsok, hagymázok leskelődtek ottan a keresztülutazóra, s felére apaszták a kerített várak őrségeit; hetekig nem láttak itten kék eget derült napok mellett; s mikor a szúnyogok raja felkavarodott, az olyan volt, mint ha falvak égnének, s azoknak a füstje gomolyogna; ha pedig egyszer a kolumbácsi légy raja nekiindult, az elől futott, bújt szárnyék alá ember és barom, mert az a bivalyt is megöli. A kígyók s más egyéb csúszómászók serege meg olyan tömegre szaporodott, hogy otthon a telepésnek az

ágyát emelgették éjjel a feje alatt, s a tűzhelyen levő fazékába bebújtak, kinn a mezőn meg úgy állt ki a fejük a fűből, mintha ligetszámra nőtt volna ki valami eleven rekettye.

Nem volt itt szántott föld. Ha lett volna is ember, aki nekieressze az ekét a pázsitnak, nagy hitének kellett volna lenni, hogy abba elvesse a búzát, amikor nem tudhatta, hogy ő aratja-e le, vagy a milliom földi féreg? vagy a vándor hörcsög? vagy a sáska vagy a török?

Másutt meg, ahol elpusztították az erdőket, a szabadon járó szél felszaggatta a homok hegyláncokat, s egész afrikai sivataggá változtatta a környéket, ahol nem termett más, mint éles mosósás, meg páfrány.

Szigetvilág, mocsár, sivatag: halászok, vadúzők, nomádok, martalócok menedéke volt az egész nagy terület.

Hogyan lehetett hát itt „egy” gazdag ember? Ennek a dolognak igen furcsa nyitja van.

A Botsinkay családnak az őse kezdte már el ezt a politikát, hogy a legelső törökfoglalás alkalmával se el nem futott a világba, se fegyvert nem fogott a hitetlenek ellen; hanem igyekezett a temesvári basának a kegyeit megnyerni. S azontúl aztán fiúról-fiúra szállt ez a bölcsesség, s valamenynyien igen jól érezték magukat mellette.

Botsinka, a család ősfészke, ott feküdt Temesvár közelében; mindjárt a Béga mocsárai szélében. Azt a birtokos úr a temesvári basa engedelmével szépen körülsáncoltatta: a hadifoglyokat adták oda neki kölcsön erre a munkára; a hatalmas töltések ingyen épültek fel, s ezzel a nagybirtok ármentessé lett téve. Ott azután lehetett szántani, vetni; gulyákat, nyájakat szaporítani. Azokat is jó olcsón lehetett beszerezni a törököktől, akik ingyen jutottak hozzá. Igaz ugyan, hogy ezzel a körülsáncolással aztán a megakasztott Béga annál jobban elárasztotta a körülfekvő felső vidéket; hanem ez megint beleillett a török hadvezérek tervébe; akik tudták, hogy semmi sem olyan jó védelem egy nagy várnak, mint a mocsár.

A hadifoglyok javát aztán Botsinkayék ott meg is telepítették a saját falujukban; adtak nekik jobbágytelket, s azok szívesen maradtak ott: mert áldott föld volt, s a földesúr jól bánt velük.

Még templomot is építtetett saját költségén az új telepítvényen, magas, karcsú, fényes bádogtetejű toronnyal; és hogy ennek a templomnak a sorsa örök időkre biztosítva legyen tízezer tallért tett le alapítványul a bácsi káptalannál, hogy annak a kamataiból fizessék a plébánost, s még azonkívül az egész halászatot is az egyháznak adományozta. Ezt már csak el nem viszi se az árvíz, se a török, se a devalváció.

És amellet iszonyú kincseket halmozott össze. Amit a törökök fél Magyarországon az úri kastélyokból összeraboltak, arany, ezüst remekműveit az ötvösmesterségnek, az mind odavándorolt Botsinkára. Az élelmes föl-

desúr cserében ellátta élelemmel, gabonával, vágómarhával a temesvári törökséget, s a basák is meggazdagodtak mellette. Az élelmezési raktár ott volt a szomszédban, s ők pedig úgy számították azt be a sztambuli kaznadárnak, mintha minden befaló harapást Ruméliából hozatnának ide.

Mindig csak egy fiú maradt a jószágban, úgy hogy azt nem kellett soha osztály alá bocsátani. Ez is szükséges a meggazdagodáshoz.

Botsinkay Gáspárnak éppen már csak a harmadik feleségétől született nagy későre egy fiacskája. Ez a felesége georgiai nő volt; Mehemed pasától kapta ajándékba; katolikus hitű volt: megesküdték. Rá egy esztendőre született egy kisfiúk. Fekete kis cigány forma purdé volt; – hanem hiszen az apa is elég barna volt, az anya meg éppen igen sötét színű. Ezt megkelesztették Jónásnak.

Ugyan emlékezetes születésnapja volt az úrfinak: aug. 5-ödike, 1717-ben; a nagyváradai ütközet napja.

Régi barátságból Mehemed pasát is meghívta Gáspár úr erre a családi ünnepélyre; ámbátor annak sem a keresztelésnél, sem a borivásnál semmi keresete nem volt.

De azért mégis megjelent a hatalmas török parancsnok a Botsinkayak pompás kastélyában, ahol a lakoma alkalmával számára egy kis külön szobában terítettek, nehogy „egy” asztalnál legyen kénytelen ülni a keresztyén pappal, meg a többi disznóhúsevő, bornyakaló tisztátalan gyaur vendégsereggel. Ellenben Gáspár úr maga ott lakomázott az úri vendégektől távol, a külön szobában, s osztozott vele a rizskásás ürühúsban, a csirkehússal töltött jurgitában és a rózsavizes főtt mustban; amik töröknek valók.

Mikor aztán az evés végeztével a pasa megmosta a kezét, a feketekávé felhozatta magának s az igazi „boksatütün” dohányra rágyújtott, azt mondá Gáspár úrnak:

– No fiam, a mi uraságunknak az ideje ezzel a jövő Szent Mihály nappal letelt.

– Hogyan telt volna le?

– Hát csak úgy, hogy futhatunk innen minden pereputtyostól.

– Miért?

– Azért, mert kergetnek.

– Kicsoda?

– Eugén herceg.

– Hisz azt a nagyvezér tartja körülfogva Pétervárad alatt.

– Ali szeraszkiez nem tart már semmi mást fogva, mint az eltört kardja markolatát a föld alatt. Eugén herceg szétverte az egész hatalmas ármádiánkat; odaveszett minden ágyunk, zászlónk, még a vezéri „mundzukos” lófarkak is. Most pedig Eugén herceg az egész táborával sietve nyomul

fölfelé, Temesvár ellen; egy hét alatt itt lesz. A mocsarak ki vannak száradva, tizenkilenc hét óta aszály van. Senki sem áll neki ellent.

– De Temesvár igen.

– Nem sokáig. Egy nimetullahita dervis megjövendölte, hogy ostrommal fog bevétetni. Allah segít, ha segít!

– Ez nagy baj.

– Nekem kicsiny; mert már öregember vagyok; de neked nagy, mert még fiatal vagy: most kereszteltettél fiat.

– Hát mi bajom lenne nekem? Hisz én nem vétettem a császárnak semmi.

– Dehogynem vétettél, édes fiam! Emlékezzél csak vissza Rákóczira! Hányszor adtál szállást követeinek, akik a portára jártak! S ha te nem vétettél; vétett az apád, a nagyapád. S van egy igen nagy bűnöd: az, hogy gazdag vagy. Kincseid vannak felhalmozva. De még milyen kincsek! Nézd ezen az ezüst tálon a Pálffyak címere van kiverve. Ennek az arany serlegnek a talpára a Balassák címere van bevésve. A többinek is mind van ismerőse. – Tudod, mikor ott nálunk ozmán országban egy-egy pasa nagyon meggazdagszik, hát akkor hogyan segítenek rajta. A hét tornyú Jedikuláhnak a vízhatlan pincéiben tartogatnak egy csomó halálraítélt rabot. Ezek közül felhoznak hármat: szabadságot ígérnek nekik, ha rávállanak a kipécézett pasára, hogy az összeesküvő a szultán ellen. Három tanú elég, hogy valaki meg legyen érve a selyemzsínorra. A halott kincseit pedig örökli a „Kaznadár”. Nem hiszem, hogy Bécsben is ne volna ilyen Jedikulah! A gazdag ember halálra ítélt ember, édes fiam. Azért légy afelől bizonyos, hogy amint Eugén herceg kikerget engem Temesvárból (beletemetteni magamat nem hagyom), akkor te is velem szaladsz, vagy pedig a fejed szalad el tetőled.

– Hát akkor veled fogok szaladni.

– Ezt már jól mondtad. – Hanem hát tudod azt, hogy a futó ember nem vihet magával nagy terhet. Ami kincsét másra bízta, az olyan jó, mintha a szent eklézsiának hagyta volna. Lóháton, magunk mellett alig szabadíthatunk egyebet, mint zacskóba vert aranypénzt: ez pedig micsoda? tizenöt-ezer darab = egy mázsa. Én pedig csak most kaptam Várnából háromszáz hordó kivert ezüstpénzt, egy millió dénár kerek számban amit a hadseregnek kellene zsoldba kifizetnem. De hát azt a bolondot nem teszem; mert ha az ellenség elfoglalja Temesvárt, a pénzt, akár nálam találja, akár a katonáimnál, mindenképpen elharácsolja.

– Rejtsük el nálam.

– A számból vetted ki a szót. De hova? és miképpen? Ez a kérdés. Hogy mikor aztán egyszer visszakerülhetünk (ami bizonyos), megint rátaláljunk; de más rá ne bukkanhasson.

Efelett aztán a két nagyúr eltanakodott hosszasan, míg valamiben végre megállapodtak.

A paszitát tartó vendégsereg vígan áldomásozott a nagy étteremben; a két nagyúr azalatt lesétált a szép kastélykertbe, s ott folytatta a tanakodást.

A templom tornyában éppen esti hét órát harangoztak.

A templom tornyának az árnyéka odavetődött az urasági kert kavicsos útjára. A tetején volt egy kereszt, annak a hegyében meg egy csillagos gömb.

Gáspár úr a botja hegyes végével ezt a gömbölyű árnyékot körülkerítette a porondon, azután ő is, meg a pasa is kivették széles öveik mellől a zománcos óráikat, s összenéztek: zsebóra, napóra, toronyóra mind egyformán hetet mutatott.

„Augusztus 19; 1717. – Jól megjegyezd, hogy szökőesztendő!” Akkor aztán megcsókolták egymásnak a szakállát, kezét szorítottak és elváltak.

Másnap reggel, mikor Gáspár úr kinézett az ablakán, azt látta, hogy tenger van előtte. Az éjjel Mehemed pasa Temesvár alatt nagy kövel terhelt gabonáhajókat süllyesztett el, s azokkal úgy elrekesztette a Béga medrét, hogy az most köröskörül elöntötte a vidéket. Házak, tanyák úsznak: a jegenyefáknak csak a sudaraik látszanak ki a vízből. Az özönben olyan a töltésekkel körülvett botsinkai birtok, mint valami sziget az óceánon.

Ugyanaznap délutánján egy nagy, terhes tölgyfahajó közeledett Temesvár felől a botsinkai rév felé, tizenhat evezőssel, meg egy kormányossal. Mindannyian feketebőrű núbiaiak voltak.

Azok ottan a parthoz közel horgonyt vetettek, s azután éjjel-nappal jártak a dereglyéikkel a hajótól a parthoz, meg onnan vissza, s aki messziről leste őket (közelbe nem eresztett Botsinkay Gáspár senkit), azt láthatta, hogy jövet is, menet is meg van terhelve a dereglye. Valamit hoznak és valamit visznek. Amit kihoztak, az mind ezüst volt, amit visszavittek, az a holt föld. Valami föld alatti folyosót áshattak, ahová Mehemed pasa rengeteg kincseit eldugták.

Négy nap és négy éjjel dolgoztak.

Akkor Botsinkay Gáspár a kastélyban levő kincseket, az arany-, ezüst-edényeket, kelyheket, klenodiumokat mind összeszedette, s akárki láthatta, hogy azokat is mind a dereglyére rakják. Azokat azonban nem vitték a hajóra, ahogy a profánus emberek hitték; hanem szintén odarejték el a föld alatti pinceboltba, amit alattomban ástak, de aminek semmi jele nem maradt, amint a munka be volt végezve; mert a tárna cölöpzetét, ami a föld alatti bejárathoz vezetett, lőporral felvetették, s arra az alagút kezdetét

menten betöltötte a Béga-áradat vastag kavicsstorlattal, a pincebolt maga pedig ki tudja hol van?

A hajó azután, amint a munka be volt végezve, visszatért, most már vízmentében lefelé ereszkedve. Közel a temesvári sáncokhoz – tévedésből – (bizonyosan aludtak a négerek valamennyien a hajóban) a komparadzsik egy öreg ágyúval a fenekébe találtak löni: az ott rögtön el-süllyedt; egy fekete lélek sem menekült meg róla. És ezzel szépen el lett takarva Mehemed pasa kincseinek titka: csak a két barátságos úr maga tudott még felőle valamit.

Jó volt sietni. Mert Eugén herceg hamarabb itt termett heted napnál a győzelmes ármádiával, s amint Temesvárt megszállotta, rögtön észrevehé, hogy mi okozza itt – nagy aszály idején – ezt az özönvizet! Búvárai víz alatti petárdákkal felvettették az eltorlaszoló hajókat a Béga medrében, s azzal az árvíz lefolyott; Botsinka is szárazon maradt ismét.

De azért Gáspár úrnak még nem kellett továbbfutni, mert hatalmas, nagyszámú török tábor jött át Oláhországból Temesvár felszabadítására, s az éppen ott az ő birtokában ütött tanyát; ott volt mit enni. Csendereli Amhát pasa, a vezér maga ott pihent meg a botsinkai kastélyban. Gáspár úr váltig is biztatá, hogy üssön már a császáriakra; de az éles eszű pasa azt felelte rá:

– Édes fiam, ha rájuk ütök, akkor vagy én verem meg őket, vagy ők vernek meg engem.

Aközben éjjel-nappal idehallatszott az öreg ágyúk bömbölése, amikkel Savoyai Eugén Temesvár bástyáit törette. Amhát pasa csak arra vár, hogy a Dunántúlról megérkezzék Ali Kurd a maga seregével, s akkor három tűz közé fogják a római császári sereget. – Csakhogy Ali Kurd pasával az az emberi dolog történt, hogy Pálffy János nádor, a pétervárad nagy diadal oroslánja, útját állta, s úgy elverte, hogy az esze nélkül szaladt vissza a Dunántúltra.

A jó Mehemed pasa védte ugyan magát Temesvár falai között emberül! a rohamnál maga is szembeszállt vénember létére a még vénebb Eugénnal, s a császári vezér sebet kapott a tusában; hanem azért győzött: a külvárost rohammal vette be. – Ekkor aztán a belvárosba szorult Mehemed pasa feladta a várat. – A győztes vezér a hős ellenfélnek a legnemesebb nagylelkűséggel nyitott utat, szabad elköltözést engedve neki egész seregével, s minden poggyászával: még ezer szekeret is rendelt alája, amik a Dunáig elszállítsák, s ötszáz jó magyar huszárt adott melléje kíséretül, akik megvédelmezzék azt a harminc szekeret, amik Mehemed pasa pénzes hordóit szállítják, a rácok megtámadása ellen.

Az alibunári mocsár mellett aztán egy éjjel maguk a pasa szarácsijai vak lármát támasztottak, hogy itt a „rácok!”, s míg a kíséző lovasság azo-

kat keresni száguldozott, azalatt ők maguk felverték a hordókat, tarisznyára rakták a sok pénzt, s az éjszaka sötétjében elszeleltek a világba. Akkor káromkodhattak aztán, mikor napvilágnál meglátták, hogy a felprédált pénz csupa merő lengyel garas, rézasper és libertás volt. Az ezüstöt jó helyre tette el Mehemed pasa. Tudta ő azt előre, hogy az is így járt volna, ha magával viszi. Ismerte a maga népét.

– No fiam! – mondta Amhát pasa Gáspár úrnak Temesvár elestének hírére –, most már mi elkezdhetjük a futást; de hogy hol végezhetjük el? azt csak Allah tudja!

Azzal Botsinkay Gáspár szekérre rakta a feleségét, meg a kisgyermekét; maga annyi arany pénzt zacskóba tömött, amennyit egy ló lovasán kívül elbír, s Amhát seregével együtt kiment Oláhországba. Vele futott minden cselédje; a kastély ott maradt üresen: a lábas jószágot is elhajtották.

S még csak a szeme sem lett nedves, mikor ezt a maga alkotta paradicsomot elhagyá: – azzal biztatta magát, hogy majd nagyhamar vissza fog ő megint kerülni. Hatalmas úr a szultán! Boldogok, a kik az ő palástjának árnyékába menekülnek!

Az elboszorkányozott örökség

De bizony Botsinkay Gáspár soha sem látta meg többet a szép bánági fekete földet; odakerült maga is a nikodémiai veres homokba a vezére mellé, a nagydicőségű Rákóczi Ferenc mellé. – Viszontagságos élete volt, a török földre menekülése után. A nagy pártfogóját, Mehemed pasát az Atmeidán piacon lefejezték, amiért Temesvárt feladta. Előbb azonban kivallatták vele, hogy a kincseinek a hollétéről a magyar menekült főúr Botsinkay Gáspár tud legtöbbet. Ettől fogva Botsinkay Gáspárt hol tömlöcbe csukták, hol meg lovas hadcsapat élére állíták; mindenképpen megbecsülték; szem elől nem bocsáták: csakhogy vezesse rá a törököket az elrejtett kincsekre. (Egymillió tallér még a fényes kapu előtt is számot vet.) Egyszer-egyszer közel is volt már hozzá, hogy a vezetésére bizott török haddal és a magyar menekültekkel betörjön a Bánáságba, s magának Botsinkát, a szultánnak a Bánáságot, Rákóczinak Magyarországot visszaszerezni segítsen; hanem aztán csak vízzé vált minden terv: a törököket megverték, a magyar vezérek elhaltak; utoljára Rákóczinak a fiai is meghaltak, az egész magyar szabadságharc ad acta lett téve: Botsinkay Gáspár is odafeküdt a többi magyarok mellé az iz-nikmidi homokba.

A felesége meg a fia ezalatt élhették a világot, ahogy nekik tetszett. Soha attól az órától fogva, amint Orsovánál egymástól elválasztották őket, nem kerültek egymás közelébe. Botsinkay Gáspárt elvitték Sztambulba: a felesége meg a porontyával elmaradt Viddinben. A magával hozott pénzt Gáspár úr természetesen nem osztá meg az asszonnyal; kellett az neki a pasák megvesztegetésére; a magára hagyott nő aztán egy ideig éldegélt az eladott kősöntyüiből, fülönfüggőiből; mikor minden fonál szakadt, akkor eljárt a kávéházakba énekelni, koboz mellett; az is csinos kereset volt. Később pártul fogta egy arab utcai művész, aki szemfényvesztő- és birkozómutatványokkal mulattatá a közönséget; ennek a társaságában bejárta Bulgáriát, Ruméliát. A kisfiú nőni kezdett: azt a zsonglőr pártul fogta, a maga mesterségére kitanította, békát, majmot játszani, a tenyerein sétálni, s a lába ujjával a fülét megvakarni, tüzes parazsakat és éles késeket elnyelni, s más efféle hasznos dolgokra. A zsonglőr aztán egyszer nyakát törte: a cég feloszlott. Gáspár úrnak a felesége (vagy talán már özvegye? nem tudni!) ekkor maga vándorló kávémérést nyitott; a kis Jónás úrfi igen ügyes volt a bég uraknak a pipáik meggyújtásában, s mindenféle szolgálattételekben. Megint csak megélték tisztességesen.

A jó asszony amellett éjszakánként, mikor magára maradt a kisfiával, nem hagyta azt addig elaludni, míg újra meg újra elő nem vétette vele azt az elrongyolt ábécét, amiből a keresztyén betűket olvasni megtanulhatá; még írásra is oktatta. Egynéhány imádságra is rászoktatá. Aztán mikor néha nagyot dúdolt a szél a deszkabódé hasadékain keresztül, aminek kávéház volt a neve, akkor elmondá az anya a fiának, hogy ki volt az ő apja. Milyen hatalmas úr volt távol Magyarországon: mennyi gazdagsága volt.

Leírta előtte a palotát, amiben laktak, olyan híven, hogy szinte maga előtt láthatta azt a fiúcska, a címeres kapu görnyedő kőherkuléseivel, a szökőkút vízokádó delfinjeivel, a furcsa kis meztelen gyermekalakok a kerítés oszlopain; s minden ajtóra kifaragott címerek (egy medve, mely bárányt visz az ölében). – Azután elmondta neki azt is nagy suttogva, hogy micsoda drága kincsekkel volt tele ez a kastély! milyen bokályok, serlegek, tálak voltak kirakva közbámulatra, vert ezüstből, aranyból; hát még a sok kincses vasláda a kinyithatatlan lakatokkal! Hogy ezeket egy napon az apja mind elrejtette valahová; de még a feleségének sem mondta meg, hová? Ott vannak azok még most is. Csak imádkozzék Jónáska szépen az Istenhez: még valaha rátalál ezekre a kincsekre.

Hanem hát addig is élni kellett; mégpedig a semmiből, ami igen szép dominium, kivált Törökországban. Ahogy Jónás úrfi növekedett, az anyja úgy vénült: a georgiai fajta nő harmincöt éves korában már egész vénaszony. Már akkor csak kártyavetésre, jövendőmondásra volt alkalmas.

Utoljára meg is háborodott (nem volt csoda), tollszárakból tűzködött a fejére koronát, s magyar palatinusnénak nevezte magát: az a név rajta is száradt. Akkor Sztambulban ténferegtek. Jónás tolmácsul szolgált az idegeknek: azzal keresett egynéhány piasztert. Azt is hazahordta az örült anyjának. – Egyszer aztán annak is vége lett: az anya meghalt; Jónás örökölte utána az elhasznált, körülkopott jövendőmondó kártyákat – és talán az azokkal együtt járó mindenféle bolondságot.

... De bizony még mást is örökölt!

Ekkor halt meg az apja Rodostóban. Maradt még ezer darab aranya a hazuról hozott pénzből. Ezt rábízta egy török effendire, kivel jó barátságban élt, hogy kerestesse föl valahol az ő elzülötten élő feleségét, vagy a fiát, s adassa kezébe.

S csoda történt Törökországban!

Az örökségül hagyott ezer aranyból annyi kézen-közön keresztül mégis eljutott Botsinkay Jónásig száz arany!

Hiszen ez is kincs volt annak.

De még ez sem elég. Ha egyszer a szerencse nekiindul, az aztán nem tart pihenést. Éppen úgy, mint a szerencsétlenség. Magyarország kibékítése be volt fejezve: a Bánátot minden időkre visszafoglalta a – császár. Ott most német kormányzó volt. Derék, jóra való ember. Francia a neve, német a nyelve, pápista a hite; de azért egészen derék ember. Annak köszönheti a Bánság, hogy újra Kánaánná kezdett visszaváltozni; s igazán méltán adja a nevére a Bánságnak minden sziklája és rónája ezt a visszhangot „Merci”.

Az elzülött száműzötteknek közkegyelmet hirdettek; az elkobzott birtokokat az örököseiknek visszaadták; a puszta falvak népeit visszatelepítették. – Botsinkay Jónás egy szép napon arra virradt, hogy ő a temesi Bánságban egy tizenhatezer holdas birtoknak, meg egy kastélynak az ura, amibe csak bele kell neki ülni.

Csak azt sajnálta már most, hogy az anyját nem viheti magával. Látná meg még egyszer azt a sokszor emlegetett ősi kastélyt, amiről annyiszor kivetette a kártyán, hogy valaha vigad ő még abban. – Legalább az örökségül maradt jövendőmondó kártyát elvitte magával. – Abból merítette a bölcsességét az egész úton, ami meglehetősen hosszú volt Sztambultól Orsováig vitorlás hajón.

Ott azután a hazai partra lépve, vett magának lovat, s lóháton utazott fel Temes megyébe azon a szép csinált országúton, amit már a német kormányzó készített.

Temesvárott mindjárt bejelenté magát a kormányzónál. Ott aláírta a reverzálist, hogy a császárnak híve fog lenni, semmiféle „ligá”-ba, összees-

küvésbe nem keveredik, a parancsolatoknak se nem opponál, se nem rezisztál, és a lustrációkon lóháton megjelen.

Azzal melléje rendeltek egy katonai komisszáriust, meg egy inzellért, hogy a statutiót végezzék el vele: helyezték vissza a birtokába, s mutassák meg neki, hogy meddig az övé. Tanúkat majd kapnak a saját falujában: Botsinka a lakott községek kategóriájába van feljegyezve százhusz portával.

Az urak kocsin mentek, amíg mehettek; ahol nagy vízre akadtak, ott derglyét fogadtak, abba a háttaslovaikat is felvették, s aztán eveztek torony irányában.

Az a fényesen ragyogó torony amoda, Botsinka!

Ez nagyon tetszett Jónásnak. Derék torony.

Hanem az éppen nem tetszett neki, hogy folyvást vízen járnak. Néhol a csáklya vége eléri a feneket, néhol nem, a vízítők meg a sulyom éppen javában virágzik.

– Hát hol kezdődik már tulajdonképpen az én birtokom?

– Biz uram, folyvást azon járunk – felelt neki az inzellér.

S aztán megmutogatta neki, hogy ahol ott a nagy messzeségben a hosszú sor száraz jegenye látszik: az a birtokának a határa észak felől; délfelől pedig az a még hosszabb zöld vonal az a nádas, az is mind az övé. – A jegenyefák ki vannak száradva, mert folyvást vízben állnak derékig.

– De hát az én birtokom mind a tenger fenekén van?

– De lesz itt majd szárazföld is.

Csakhogy az meg úgy be van lepve bozóttal, hogy alig lehet keresztültörtetni rajta; tüskés borz, tekenősbéka ugrált fel a csörtető lovak előtt minden lépten-nyomon, egy-egy partos helyen meg a vízikutyák építettek egész troglodita várost, utcásor lyukakkal: az mind onnan nézte az ablakból a földesúr bevonulását. Ahol pedig valaha szántottak, ez meg olyan göröngyös volt, mintha ördögszántás volna kőszikla talajon: majd kitört benne a ló lába.

De hát miből él ennek a falunak a népe, ha se nem szánt, se nem vet?

Majd meglátja azt Jónás úrfi!

Amint bevergődtek nagy istenkísértéssel a faluba, ott minden háznak az ajtaját, ablakát befalazva találták; hiába kiabáltak, még pisztollyal is lövöldöztek; nemhogy emberhang, de kutyaugatás sem fogadta őket.

Ezzel a birtokkal, meg a faluval az történt, hogy a földesura számkivétele alatt a felső szomszédja lerontotta a botsinkai felső töltéseket, amik a Béga áradását őrá szorították fel, az alsó szomszédja pedig meghagyta szépen az őt védő első sáncot, s így az egész Béga árja ott rekedt évről évre a hajdani paradicsomban. A falu népe azután, akinek senki sem volt

a pártfogója, beleunt az örökös árvízbe, s ott hagyván a házait, odább települt a szigetekre, s ott élt – halászatból.

Ez pedig nagy baj volt Jónásnak, mert két helybeli tanúra a törvény értelmében okvetlenül szükség van a birtokátadásnál.

De hiszen itt van a parókia. Ez megmaradt épen, s ahogy az ablakon kitett virágcserepek bizonyítják, abban laknak.

Botsinkay Jónás odament és bezörgetett az ajtón. Senki sem jött azt kinyitni, csak két mérges kuvasz csaholása felelt a zörgetésre. Vajon hol lehetnek? Élni kell itt valakinek, mert a konyhaablakon át meglátni, hogy a tűzhelyen ég a tűz, s a fazékból kilátszó disznóláb mutatja, hogy ottan sonka fő.

Szerencsére a harang megszólalt a toronyban, a szép nagy tizenhat mázsás harang, amit az öreg földesúr öntetett. Bizonyosan ott van a pap, meg a többi népség.

Az úrfi odament a templomhoz: az ajtót nyitva találta; belépett, a cinteremben lehúzta csizmáit, de a kalapját fenntartotta a fején, úgy ment be az egyházbá; így tanulta ő azt Nikodémiában.

Az egész templomban nem volt több ember, mint egy jámbor hajadon, meg egy piros ruhás kisfiú. – Hanem a torony lépcsőin éppen ekkor szállt le egy köpcös, piros orcájú férfiú.

– Héj harangozó, hol van a pap?

– Én vagyok a pap.

– Hát a harangozó?

– Az is én vagyok. Maga harangoz a pap! Hát te kinek a bolondja vagy?

– A magamé, meg a tied. Én vagyok a földesúr, Botsinkay Jónás.

– Aha! Most jössz Törökországból ugye? azt gondolod, török mecsetben vagy, hogy mezítláb jössz be, s a tökfedő a fejedem?

– Hát nem úgy kell?

– Óh, te pogány. Hát nem ismered a religiót?

– Micsodát? Soha se ettem belőle.

– Fordítsd meg most mindjárt a dolgot: azzal a süveggel, meg azzal a saruval.

– Micsoda? A sarut tegyem a fejemre?

Magyarázat helyett úgy csapta pofon a pap, hogy lerepült a süveg a fejéről: ezt már megértette.

– Majd adok én teneked a szent dolgokkal mókázni!

Jónás úrfi kezét csókolt a pofoncsapásért: azt megtanulta Törökországban.

– Hát már most mért jössz?

– Azt jövök alázatosan kérni, hogy jelennél meg az urak előtt, akik át akarják a birtokot nekem adni, ami az apámé volt, s te is bizonyítanád, hogy én vagyok én.

– Hát az mindjárt meglesz, csak elébb megtartom a misét.

– Ugyan kinek tartanád? Hiszen senki sincs a templomban.

– Az nem a te gondod. Különben is ráérek, amíg te a másik tanút felhajhászod a faluban.

– Hát az a tisztességes hajadon nem lehetne a másik tanú?

– Nem. Mert a testvérhúgom, s a törvény nem enged két testvért egy dologban tanúskodni.

– Majd megkérdem az uraktól.

– Sohse kérdezd! mert azonfelül meg süketnéma is.

– Hát akkor hol vegyek én másik tanút?

– Eredj a falu végére, ott van a Cafrinka cigányasszonynak a háza; azt megtalálod: jó lesz a neked tanúnak.

Ez nem jól kezdődik, gondolá magában az úrfi; egy pap meg egy vénasszony, mint első találkozás. Visszament az urakhoz, s elmondta nekik tapasztalatait; kérte, hogy küldjenek egy hajdút a cigányasszonyért.

Azoknak pedig mindegy volt; csak lerázhassák a nyakukról az exmissziót. Amíg a két tanú megérkezik, ahhoz láttak, hogy kinyitassák a kastélyt a statuálandó új földesúr előtt. – Nem kellett ahhoz kulcs, hanem harapófogó, mert valamennyi ajtóról hiányzott a zár; ahelyett be voltak erősen szegezve.

Nem volt pedig mit őrizni rajta. Az egymás után következő nagy kongó termekben nem volt semmi ellopni való. Egy darab bútor sem volt itt sehol; a kandallókban megmaradt fadarabok tanúsíták, hogy azokat felfűtötte valaki. Egy darabig a császári katonák laktanyája volt itt, azután a mindenünnen üldözött kóbor szegénylegények menedéke lett: azután meglakták a kincskeresők, a „vargyialis”-ok, akik a régi okiratok nyomán kutatnak elhagyott várakban elrejtett kincseket, ezek minden pallót felszaggattak; a szép márványkő táblákat halomra hányták, a falak freskófestményeibe belekóstolgattak a kalapáccsal: minden kályhát összetörtek, minden rejteket fölfeszegettek; most aztán át van engedve az egész kastély a patkányoknak. Szép dolog lesz ebben lakni.

Ezalatt megérkezett az egyik tanú: a cigányasszony.

Tarkabarka lompos hacukába öltözött néember volt. Fekete ráncos pofájú, fehér fogú, boglyas hajú, minők a cigányasszonyok, ha megvénülnek.

Jónás úrfi nagyon szerette a cigányasszonyokat: köztük nőtt fel; azoktól tanulta, amit tudott; a saját édesanyja is nagyon hasonlított már hozzájuk, vége felé.

Cafrinka kacskaringós cigányáldással köszönté fel az ifjú urat, s megsimogatva barátságosan az orcáját, azt mondá: „egészen olyan, mint az édesapja volt legénykorában”.

– Hát ismerted te az én apámat?

– Én ismertem csak igazán.

S elmondta, ideje lévén rá, amíg a másik tanú megérkezik, hogy milyen derék legény volt a Jónás úrfi apja. Nagy, magas homloka, sűrű gesztenyeszín haja elől két ágra befonva, hatalmas bajusza, sötétkék szemei; mikor elkiáltotta magát, olyan hangja volt, hogy mértföldnyire meghallották, s milyen ereje volt! elfogta az eleven szarvast a két hátulsó lábánál fogva.

– Igaz! igaz – mondá Jónás úrfi, ragyogóra váló arccal. Az anyám is (szegény!) ezeket beszélte róla!

Ő bizony nem emlékezett az apjára másként, csak a mások elbeszélése után.

Ezalatt aztán csak vége lett a misének is: a plébános megjöhetett a kastélyba. Ugyan vártak rá a hivatalban járó urak.

„Ecclesia praecedit!” mondá a tisztelendő úr. – Előbb be kellett zárni a templomajtót. Mert a sekrestyés gyerek nem éri el a kulcslyukat.

No hát hozzá lehetett fogni a statutióhoz. Hol a diploma? Uccu lelke! Azt elhurcolta már egy patkány a rajta megérzett pecsét ostyájáért. – Szerencsére még nem ehette meg, csak a kétfejű sasnak az egyik szárnyát. Fel lehetett olvasni.

„Nos Maria Theresia, divina favente clementia Rex Hungariae, Hyerosolimae” etc., etc.

Jónás levett kalppaggal hallgatta (tartva a pofonütéstől). Azt gondolta, ez is valami szent ceremónia.

Azután odaédesgették a kerítésre felkapaszkodott kis sekrestyés fiút. Azt lehúzták a gyepre, s tizenkettőt csaptak reá vesszővel, hogy ráemlékezzen a statutióra vénember korában. Ezzel autentizálva volt az újra beiktatás.

De most aztán az volt a nagy kérdés, hogy a fődologgal, ami az ilyen statutiót megkoronázza, hogy lesz, mi lesz? – Ki traktál?

Az látni való volt, hogy az úrfi ezt a legjobb akarat mellett sem teheti meg.

Nem marad más jóltevő, mint a pap.

Annak pedig egyszerre ötszegletűvé vált a képe erre a szóra. Az egyik úr azt mondta neki: „Sacerdos debet esse homo hospitalis”. (A papnak vendégszerető embernek kell lenni.)

– Hiszen az volnék én, csak lenne miből. De szegény az eklézsia: egyéb beneficiumom nincs, mint amit a fundatióból kapok. Se szoba, se

párbér. Még halott sincs már. Mikor húsevő nap volna, akkor is böjtölök. Ma is csak igen vékony collatióval szolgálhatok. Epiphánias van.

– De szent atyám – monda az úrfi –, én az imént, mikor benéztem az ablakon, egy nagy sonkát láttam párologni a tűzhelyen a fazékban.

– Az ördög incselkedése volt az fiam. Varázslat, káprázat! Máskor vess magadra keresztet, mikor nagyböjt kántorszerdáján sonka képében jön eléd a kísértet: meglátod, egyszerre békacombbá változik.

Igaza is volt a reverendissimének. Az ebéd legmegfoghatóbb része nem volt egyéb, mint spenótban úszkáló békacomb, meg száraz hal; hozzá gonosz nyúlós bor, amit ollóval kellett elvágni, mikor az ember a poharat a szájától letette. Igazi vendégszalasztó!

A jobb koszthoz szokott uraságok igyekeztek mentül hamarabb elmenekülni abból a szomorú tartományból, ahol még a pap is koplal; hanem az úrfi mindenféle ínséghez hozzá volt szokva: hát csak ottmaradt. De nem is igen volt neki hová menni.

Mikor egyedül maradt a pappal, azt a szót ejté ki:

– Már most csak azt szeretném tudni, hogy hol hálok én az éjjel!

– Hát imitt-amott, vagy a kastélyodban vagy másutt, édes fiam, de én-nálam semmi esetre sem; mert azt látod, hogy énnekem nincs több egy ágyamnál; az pedig magamnak kell. Lakható szobám nincs több kettőnél, az egyik az enyém, a másik a húgomé: nincs miben válogatni.

Jónás úrfi bátorkodott annyit megjegyezni, hogy „bizony pedig az én apám fundálta ezt az egész parókiát”.

– Azt gondolod, hogy ingyen tette? A te apád olyan vétektarisznya volt, hogy nem győzők elég misét szolgáltatni a lelkéért, hogy a pokol kínjait enyhítsen ránézve.

– Még ezeken az ezüstkanalakon is az ő címere van.

– Ezeket meg akkor adta, mikor téged kereszteltelek. Ha az a kis keresztvíz rajtad nem volna, egészen pogány volnál.

– No hát selim alejkum, páterkám, megyek a vén cigányasszonyhoz, az majd talán ad szállást.

– Azt bizony jól teszed. Volt már neked annál rosszabb tanyád is. Szervusz!

– Csak elébb pipára gyújtok: hol a dohány?

– Odabenn áll az ágyas házamban, a dögözben.

Jónás kihúzta a pipáját öve mellől, ahova az szárastól be volt dugva. Bíz az régen lehetett már kéményseprő által gondozva. Jó társasághoz szokott ember ezen úgy szokott segíteni, hogy felhajtja az ágyterítőt s az ágytakaró alá a zsupszalmájából kihúzza egy szálat, olyat amelyiken még a kalász is rajta van, s azt keresztülhúzza a megrekedt pipaszáron. Jónás úrfi is ezt a szokást követte, s azután megtöltve a pipáját a cserépdöbözéből, s kicsi-

holva az ürümtaplóból: egy-két szippantás után kezét csókolt a tiszteletesnek, a konyhában egyet csípett a süketnéma kisasszonynak a kövér karján, ami azt rögtön beszélővé tette, s azzal odább ment pipázva.

Csak mikor már odakinn volt, vette észre a papnak a húga, hogy két ezüstkanál hiányzik.

Azt senki sem sikkaszthatta el más, mint Jónás úrfi. Az odakinn Törökországban szemfényvesztő bandával tekergett együtt, bizonyosan ő félkézkalmárkodta el. Kitelik tőle – az éhenkórásztól! – De hátha csak tréfából tette. Nem kell lármát csapni a dologból. Hisz az ő címere van rajta.

A cigányasszony háza

Könnyű volt arra rátalálni; az utolsó ház a falu végén, az egyetlen ház, amelyiknek a kéménye füstöl: az a Cafrinka háza.

De mi keresete van egy cigányasszonynak egy olyan falu végén, amelyet ott hagyott az egész lakosság?

Hja, a Cafrinka nevezetes egy személy volt. Főkapitányi rangot viselt. Tudniillik boszorkányok főkapitánya volt. A boszorkánypörökben mind őt emlegetik a kánpadra vont alsóbbrendű maleficák, mint nagymesterüket. Hogy őt magát mégis soha semmi baj nem érte: el nem fogták, vízbe nem fojtották, ismét csak annak a bizonyosága, hogy „nem hagyja el az ördög a magáét!”.

Régi dűledező ház volt az ott: a fala zöld a nyiroktól, a teteje a mohától, kerítése nincsen, hanem ahelyett van körülötte embermagas csalán; az alacsony ajtón lefelé kell bele lépni, mikor az ember be akar rajta bukni.

A tűzhelyen nagy láng lobogott, afölött forgatott a cigányasszony egy rostát: abba egy marok törökbúzáat dobott, s az elkezdett pattogni, míg az egész rosta megtelt vele. – Éppen akkor toppant be hozzá az úrfi.

– Vártalak ám vacsorára! – kiáltá Cafrinka vigyorgó pofával az érkező vendégre.

– Hát hogy tudtad, hogy idejövök, éhes leszek?

– Megmondta azt nekem a kártya.

Hanem a vacsorára szomorú kilátás lehetett. A tűz meg lett volna rakva iglice tövisből; – hanem mellette nem volt semmi fazék, csak egy nagy fekete macska ült ott, dorombolva.

– De hát mi lesz itten vacsorára?

– Majd meglátod mindjárt. Héj Szaffi, kelj fel mindjárt, ne szundikálj!

Erre a szóra a nagy fekete macska felkelt, s nagy kurrogva, hízelkedve odament a Cafrinkához, hozzátörülve a hátát.

– Eredj a devlába – kiált rá a Cafrinka, ráhúzva a tenyerével, mire a nagy fekete macska leugrott a tűzhelyről, s befutott a kályhalyukba, s onnan aztán, amint a Cafrinka azt kiáltá: „no mégsem vagy itt?” előbújt, borzas cigányleány képében.

Jónás úrfi meg sem ütődött ezen; az anyjától gyakran hallotta, hogy a boszorkányok el tudják változtatni a leánykáikat macskává, és ismét vissza leánnyá.

A leány arca kormos volt, a szeme álmos volt, a haja buglyos volt, a ruhája rongyos volt. Morgott, nyafogott, mint a nyűgös gyermek, akit álmából felzavarnak, s az ökleivel dörzsölte a szemeit.

– Bemégy mindjárt a szobába! Felöltözzöl, megterítesz; világot gyújtasz! Megérkezett a királyfi. Nem látod?

A leány becammogott a szobába, duzzogva, morogva, s az arcát félénken takargatva a jövevény előtt.

Cafrinka tovább forgatta a rostát, s egymásra öntötte ki belőle egy vékába a pattogatott kukoricát. Jónás úrfi ott állt és nézte, gondolva magában: „ez ugyan sovány vacsora lesz a böjtös ebédhez!”

Mikor megtelt a véka tetézve, azt mondá a cigányasszony: „No kis pirinc, készen vagyunk. Tessék elébbre kerülni”.

Azzal kinyitá Jónás úrfi előtt a szobaaajtót.

A cigányasszony szobájában gyöngé világosság volt; de azt nem gerjeszté semmiféle szövétnek; hanem a gerendáról csüggött alá egy emberkoponya, annak a szájából és szemeiből jött elő a világosság.

Nem kevésbé félelmetes volt az egész szobának a felszerelése köröskörül. A szögletet elfoglaló banyakemence tetején egy kitömött bagoly gubbasztott, amott a hordó tetején egy gödény csontváza, a falon az érc-tükör, amibe, aki belenéz, az ördögöt látja meg a háta mögött; egy kötélre vetve csügg alá a pirossárga csíkos palást, ami a ráülőt egy perc alatt tíz mértföldre elviszi, a szögletben a gonosz híru „kurugja”, ami ha akarom ló, ha akarom sárkány; keresztültéve rajta a fakard, amivel az ördögök ellen hadakoznak az ördögnék; egy hordó, a melyiknek nincs feneké: rajta a csigákkal kirakott kantár, ahhoz támasztva egy tizküllőjú kerék; a polcon dob, nádsíp, vaskondér, cifra tégelyekkel; azokban mind varázskenőcsök állnak: mindenféle száraz füvek, egész pamat számra, amik alul egy tek-nősbéka pislog elő; aztán egy fekete selyem zászló, nyelével egy kivájt tökbe dugva; ismeretlen állatok bőrei, szétfeszítve; óriási csontok; ahogy ezt mind előbb látta már Jónás úrfi (nem ugyan ébren, de álmában, mikor az anyja telebeszélte neki vele a fülét). Az sem lepte meg, hogy a szoba közepén szép nagy selyem terítővel betakart asztal állt, és azon cigánytányérok, kancsók és poharak, amik úgy ragyogtak, mintha ezüstből volnának. Mind nem ért rá ő ezekre vesztegetni az álmélkodását; mert ha még

annyi szeme lett volna is, mint a torontál póknak, mind rajta veszett volna azon a tündér alakon, amivé az iménti buglyos, kormos kis szörnyeteg átváltozott. Ezt is értik a boszorkányok.

A tündéringgel deli lánykává alakítani át a rücskös purdójukat. – Micso-da termet volt! De még milyen szemek! Olyan a villámlásuk, mint mikor a futó csillag szétpattan az égen. Mikor a szája mosolygásra hasad, villogó fogaival, olyan az, mintha a rózsás mennyország nyílna meg, s ezen a nyíláson nézne ki két sor nevető ördög: a fehér fajtából.

Amíg a szobában volt a leány, addig nem is látott mást az úrfi, csak ötet. Csak azután nézegetett széjjel, mikor őt kiküldte az anyja.

– No Szaffi! ugorj! hord fel a vacsorát!

Hord fel! ugyan miket?

De alig akart annak vége szakadni. Volt ott sült malac, pogácsa, lépes méz dióval, ostyepka, marcafánk – s hozzá pompás ménesi bor, amelyet csak a fejedelmek isznak, egész csobolyóval.

Boszorkányság mindez! Nem megy ez másként, mint ördög hírével! Aggódék magában Jónás úrfi; de Szaffi olyan szépen kínálta, hogy nem állhatott ellent, próbát tett a borral, felemelte a poharát, s ráköszönté ezzel a szóval: „áldja meg az Isten, aki adta!”

(Jól tudá, hogy az Isten nevének említésére a boszorkányok egyszerre varasbékává, az ételek fűrészporrá válnak, s aztán nagy megnyugtatóra szolgált, hogy minden úgy maradt, ahogy volt. Talán mégsem azok hát?)

– De pompás lakomát csaptál, jó Cafrinka – mondá, mikor végre megtörlé a száját a damask kendővel.

– Vártalak, pirincecském. Tudtam, hogy ma megjössz. Aztán a cigány-asszony megkap mindent, amit kíván. Ne félj tőle; csak nyúlj hozzá! se nem loptam, se nem varázsoltam; helyembe hordják ezt. A bolondok, akik egy kis észet kérnek tőlem kölcsön. A királynak a jobbágyai az okosak; az enyéim a bolondok. Több népem van, mint a királynak. Több hatalmam van, mint a püspöknek.

– Jövendőt is tudsz mondani?

– Az a tudományom.

– No hát vedd ki az én jövendőmet. Nesze; neked adom az anyámnak a kártyáit: az nagyon is értett hozzá.

– Tudom én azt, édes pirincecském. Jól ismerem az anyádat. Ő volt közöttünk a „barjaktár”.¹ De nagyon nagy örömet hoztál hozzám, mikor az ő kártyáit elhoztad. Mert azok a hétszer igaz kártyák. – Takarítsd el az

¹ Török szó: zászlótartó, a bűvésznők között kiváló rang. A hajdani boszorkánypereken sokat emlegetik.

asztalt, Szaffi! – A legelső szerencsét teneked hadd vessem ki az anyád kártyáival.

Cafrinka minden kártyalapot egyenkint megcsókolt, amikor kirakta; s mikor végignézett rajtuk, összecsapta a kezét.

– No neked ugyan csoda szerencse áll, pirincecském! –

Nemsokára meg fogsz házasodni. Amit a feleséged a menyegző éjszákáján álmodni fog, azt mondasd el magadnak: mert az az álom beteljesül, s akkor te olyan gazdag ember fogsz lenni, amilyen az apád volt; még annál kétszerite gazdagabb. Híres, nevezetes nagy úr lesz belőled.

No már ennél jobb szerencsét nem is kívánhatott magának Jónás úrfi. Hisz az anyja is mindig mondta neki a kártyából, hogy gazdag fog ő még lenni, csak hazakerüljön; de ilyen jól még sem tudta kirakni; – „amit a kis feleséged első éjjel álmodni fog!” – De hát hol van az a kis feleség?

– No de már most ideje lesz a lepihenésnek – mondá Cafrinka. Késő az idő már. A kastélyodba ne menj mára. Ott nem találsz egyebet patkánynál, még csak szalma sincsen, amire lefeküdjél. Maradj itten nálam, én jó ágyat vetek: itten alszol a leányom mellett.

Jónás úrfinak valami lőtt a szívébe erre a szóra. Talán nem is egészen ijedtség; – de mégis olyanforma. Azt gondolta: „ej ha! ez a cigányasszony most mindjárt hozzám is akarja adni forrójában a leányát feleségül!”. Mert ahhoz még nagyon ártatlan lélek volt, hogy valami másra gondolhatott volna.

A varázslónő pedig úgy olvasott az arcáról, mintha rúna könyv volna. Elnevette magát.

– No csak sírva ne fakadj ijedtedben, pirincecském, nem úgy lesz az, ahogy te gondold; a Szaffi alszik a banyakemencében belől, te pedig alszol a banyakemence felett kívül: egymás mellett; de közbül a kályhafal. Mert látod, ez az egész ház olyan nedves, nyirkos: hogy az egyetlen száraz hely benne a boglyakemence, amit befűtünk mindennap. Te alszol fent, Szaffi alant: csak a fejedet a sut felé fordítsd, mert ha két ember egymás mellett, fal közöttük, ellenkező feje alját csinál, egyik sem tud egész éjjel aludni.

Ezzel az eléje térdeplő leányát megimádkoztatta; elmondatta vele a miatyánkot, mégpedig nem visszafelé: a végmondást sem hagyatta ki belőle; „szabadíts meg a gonosztól”, amiből Jónás úrfi azt a megnyugtató tudatot szerezhette, hogy ez a leány még nem boszorkány. Sőt, maga az anya kötötte fel neki a nyakára a pászma veres selymet; ami a leányokat a rossz igézettől megőrzi.

Azalatt a fekete macska is bejött, láthatta Jónás, hogy ez és a Szaffi csak egy név, de két különböző állat.

Azután ő felfeküdt a kemence padjára, ahol jó langyos meleg volt: jobb, mint akármilyen nyoszolyában, s ott el is aludt csendesen. Álmában úgy tetszett neki, mintha az a leány, aki ott mellette fekszik, közbe egy arasznyi fal-valami bűbajos nótákat énekelne; aminek csupa édesség a verse is, a nótája is. Mikor fölébredt, a verset elfelejtette, hanem a nóta ott csengett akkor is a fülében.

Az eladó leány

Másnap korán hajnalban felkereste a lovát Jónás úrfi: ott legelt az valahol a kastélykertben; nem látott az soha, se abrakot, se istállót; őrizőre sem volt szüksége: nem messze tőle hevert egy agyonrúgott farkas. Jónás úr megveregette a bozontos nyakát, szájába kapcsolta a zablát, s megszorította a hevederét: aztán felült a hátára; amerre száraz földet látott, elindult. Út nem volt sehol.

Nekiindult feleséget keresni. Így volt az a régi jó időkben. A leányokat nem hordták össze bálba, hogy ott válogassanak belőlük a házasulandók; hanem ezek vették nyakukba az országot, sorra járták a kastélyokat, nem titkolták, hogy leánynézőben járnak; ahol megtörülték a széket köténnyel, mielőtt leüléssel kínálták, ott sejtették, hogy szívesen láttatnak; ahol kását főznek ebédre, ott tudták, hogy ez a „kitoló kása”, s odább mentek. A felnőtt leánynak mindenütt „eladó leány” volt a neve.

*„Micsoda falu ez, be fakó!
Nincsen benne vendégfogadó;
De van benne szép lány eladó!”*

Jónás meglátott egy tornyot a távolban, arrafelé tartott. Közbeesett egy nádas, bátran nekivágott, belegázolt; mikor már jó messze benn volt, egyszerre csak puskaropogást hall. „Ki mer itt lövöldözni az én uradalmamban?” Odarugtat. Hát egy egész nagy vadásztársaságot talál a nádasban, mely tíz csónakban egész kedvvel lövöldözgeti a kacsákat. A vezér csónakban egy cifra egyenruhás katonatiszt ül, aki németül kommandéroz. Jónás úrfi nem sokat tétovázott, hanem beleugrott a mély vízbe a lovával, s odaúsztatott a vezércsónakhoz. – Kassamadiner! Kicsoda az úr?

– Én báró Feuerstein generális vagyok, szolgálatjára – felelt a tiszt úr – hát nekem kihez van szerencsém?

– Én pedig Hamzabassaviczi Botsinkay Jónás vagyok. Ki engedte meg az uraknak, hogy itt az én „tilos”-omban vadásszanak?

„Hahahaha!” Az egész vadásztársaság kacagott.

– Hát bizony nem tudtuk, hogy ez a mocsár „tilos”, s igen szép kacsászat esik benne – felelt a tiszt úr.

– Ez pedig „tilalom”, mert az én nemesi birtokomon van. Ide azzal a puskával!

– Hogyan van?

– Úgy, hogy megzálogolom az urat. Ha nem adja szépen, mindjárt felfordítom ezt a ladikot.

Nem volt tréfa; de mégis jó tréfa volt. A tiszt úr inkább nevetett, mint bosszankodott, amikor a csónakja orrát emelgető lovagnak átnyújtá a szép duplapuskát.

(Az anyjától hallott hasonló esetet Jónás úrfi az apjáról, amikor az a szomszéd uraságot a tilos vadászatért minden kíséretestül elfogatta: azt hitte, neki is úgy kell tenni.)

– De csak nem fog el bennünket csoportostul? – kérde a tábornok-vadász.

– Haj! volna csak száz vendégágy kastélyomban, s száz hordó bor a pincében, mint az apámnak volt: két hétig nem ereszteném ki az urakat.

– Hisz ez derék egy fickó! – mondta a tábornok a kísérőinek.

– Hát nemes lovag úr, Botsinkay de Hamzabassavicza: legyünk jó szomszédok; én is itt lakom; és most tisztelje meg az úr az én kastélyomat azzal, hogy legyen vendégem.

– Azt megtehetem.

– No hát legyünk pertu! A puskám neked hagyom emlékül.

A vadásztársaság az ejtett prédával együtt kicsónakázott a mocsár szélére, ott szekerekre rakodtak, s négy lóval továbbszeltek a gyepon; Jónás úrfi lóháton vágatott együtt velük. Azután következett egy határ homokpuszta, ott csak lépést lehetett menni. E csendes baktatás alatt ráért a két szomszéd az ismerkedésre. Jónás úrfi úgy ismerte meg Feuerstein bárót, mint egy délceg, daliás gavallért, ki még nem volt negyven éves, s vitézsége által vitte ilyen magas rangra. Szép férfias alakja mellett csupa szikrázó élc volt beszéde, ami kétszeresen kedvessé tette. Beszélt magyarul, törökül, rácul; ami közül az egyik Jónás úrfinak valószínűleg az anyanyelve. A tábornok ellenben úgy ismerte meg Jónás úrfit, mint a világ legeggyűgyűbb teremtését, egy igazi parlagi guvatot; akinek még csak álma sincs a világi életről, akivel nagyon sok tréfát lehet majd csinálni.

Jónás úrfi mindjárt első ismeretségre kitálalta az egész szándékát, hogy ő most feleséget keresni indult; mert őneki egy cigányasszony megjövendölte, hogy amit a felesége álmodni fog a menyegzői éjen, ez neki nagy szerencsét hoz: erre pedig sürgetős szükség van.

– Ugyan kérlek, nincs teneked eladó leányod?

Báró Feuerstein nagyot nevetett rá.

– Nincs, pajtásom. Mert csak tavaly házasodtam.

– Ühüm! – gondolá magában Jónás úrfi. Hát fiatal menyecske van a háznál?

Nem kérdezősködött felőle. Tudta, hogy a török nagyurak nem szeretik, ha valaki a feleségeikről beszél. Magában elképzelte, hogy milyen szépek kell lenni annak a *Kadinának*, akit egy ilyen *bimbasi* kiválasztott ezer közül?

– Nálam nincs eladó leány, édes cimborám, de a szomszédban, a sugovici kastélyban ott van egy neked való kisasszony igazi gyöngyömadta szép Diána!

– Szép-e?

– Mint egy tündér. Sugár, kevély termet, mint egy tevepárduc!

– Ah! És a szemei is olyan szépek mint a tevepárducé?

– De százszorta szebbek. Fekete szemöldökei csaknem összeérnek!

– Haj! De szeretném, ha egészen összeérnének!

– Ajka olyan piros, majd megcsattan!

– Meg is csattan az hát!

– Aztán az apja éktelenül gazdag: egyetlen leány.

– Micsoda az apja?

– Hát biz az öreg Loncsár nem valami előkelő nemes, azelőtt disznókereskedő volt, most azonban már földesúr.

Jónás úrfi nagyon fintorgatta az orrát erre a felfedezésre. Mert azt az ember könnyen elfeledi, hogy sajátmaga pojáca, kávésinas volt; hanem azt, hogy az ősei hetediziglen fölfelé mind nemes urak voltak, azt soha sem felejtí el.

– No, majd meglássuk.

A vadásztársaság megérkezett a báró kastélyába, s arra valamennyien tisztelkedni mentek a bárónéhoz. Jónás úrfi is lesimította a haját a két megnyálazott tenyerével erre az alkalomra.

De majd sóbálvánnyá vált ámulatában, amikor a bárónét meglátta, akit csak tavaly vett házastársul az ő daliás szomszédja. Nem ilyennek képzelte ő azt.

A delnő, amilyen kicsiny volt, olyan kövér volt. A két kezét a világért össze nem tudta volna tenni elől; a feje is épp oly gömbölyű volt, minden elképzelhető nyak nélkül; az orra és a szemei alig látszottak ki az orcájából. Mikor ment, úgy tetszett, mintha gurulna.

– Hű, barátom! – mondá Jónás úrfi a házigazdának. Iszonyú gazdag lehet ez a te feleséged, ugye?

Ezen aztán, akik hallották, mind nagyot nevettek. A rossz élc eljutott a háziasszony fülébe is; az is jót nevetett rajta, kivált miután a férje megis-

mertette vele az új szomszédot, s azt is elmondá róla, hogy házasodni jár, a szomszédban leányt keres.

A báróné aztán odaülteté maga mellé Jónás úrfit az ebéd alatt. Nagyon szellemes hölgy volt. Olyanok voltak a szavai, mint a hegyes nyilak. Beszélt a környezetéhez németül és franciául: csipős észrevételeket téve a furcsa fickóra. Azt nem is sejtette, hogy ő mindezt érti; hiszen tolmács volt Sztambulban. Őhöz csak rácul beszélt.

Egyszer aztán azt mondá a báróné Jónás úrfinak.

– Vigyázzon kegyelmed magára, mikor házasodni indul. Ha gazdagot keres, inkább egy ilyen guggonülő kínai bálványt vegyen el, amilyen én vagyok; hogysen egy délceg karcsú tündért; mert a kínai bálványt nem lopják el kelmedtől, de a bűbájos Diána bizony felrakja kelmednek a homlokára azt a koronát, amivel Acteont elvarázsolták.

Tudta is azt Jónás úrfi, hogy mi az az Acteon. Nem is értette ő, hogy min kacagnak most olyan nagyon? Nem is akart ő semmi gorombaságot mondani erre: csak a filozófiáját fordítá kifelé.

– Deiszen, báróné asszonyom, volt az én nevelőapámnak, aki zsonglőr volt, egy látványbódéja: abban volt nekünk egy kövér asszonyunk, aki négyszerre kövérebb volt még excellenciádnál is. Allahra mondom: még azt is elszöktették tőlünk egy éjszaka.

Mai világban az ilyen gorombaságért az embert kikergetnék, de a régi módi mellett ez megjárta tréfának: még sokkal inkább „felvágta az egót” az olyan ember, aki nem engedte magát lecsepülni, hanem visszatromfolt.

A magára maradó férfitársaság aztán együtt maradt tovább mulatni, egy darabig leginkább Jónás úrfi rovására; de később aztán, mikor kártyázásra került a dolog, a multság árát mások fizették meg. Azt nem mondta meg nekik Jónás úrfi, hogy a legszükségesebb tudományt a világon milyen tökéletesen megtanította a nevelőapja: a kártyázás tudományát, ebben tökéletes volt. Az urak azt mondták rá, hogy „a bolondé a szerencse.” De semmi illetlen paklizáson rajta nem kaphatták.

Ez a multság egy kicsinyt segített Jónás úrfi megcsappant tarsolyán.

Arra is kiterjedt Jónás úrfi bölcsessége, hogy mikor az ember ma egy helyen agyonnyerte magát a játékban, onnan jó hajnalban, a kapufélfától véve búcsút, iramodjék odább.

Ő bizony nem várt vele, amíg az uraságok tíz-tizenegy óra felé felébredve kezdenek kiabálni szappan és melegvíz után, hogy a képes felület megborotválják; hanem amint első pirkadásra elkezdtek a sárga rigók a kertben kiabálni a „mit hoztál fiú”-t, azonnal csizmát rántott, lement az istállóba, felnyergelte a lovát, senkinek borraivalót sem adott; odábbállt nesz nélkül.

A falu végén a disznópásztortól megkérdezte, merre van Sugovic? Az megmagyarázta neki, hogy amerre a legtöbb disznótúrás van: nem tévesztheti azt el. A szag után odatalálhat.

– Nincs olyan illat a világon, mint a jó friss sertésállás zamatja.

Délre már ott volt Jónás Sugovicon, Loncsár uram kastélya udvarán.

Az is egy olyan régi urától elhagyatott nagy épülethalmaz volt; amit az új gazda – aki nem tudta egyszerre beletalálni magát a nagy uraságba – csak félig tett lakályossá: a kastély egyik oldalán hirdették a megvakult, porral belepett ablakok, hogy azokban senki sem lakik; a többiek ellenben annál inkább ragyogtak tarka színes üvegekkel.

Loncsár uram a legnagyobbik teremben ült, többi cimboráival együtt, amikor újon érkezett vendégét hozzá bevezették.

Ők akkor jártak a vacsora vége felé.

(Nem felejtettem ám el, hogy odafenn az volt mondva, hogy Jónás úrfi délre érkezett meg, azért mégis jól van mondva; ez a vacsora volt: tegnap kezdték, ma végzik. Majd azután az ebédhez ülnek, s annak éjféltre lesz vége.)

A vendégek is mind rác uraságok voltak. Tagjai annak a harmincezer rác családnak, akiket Csernovics Arzén patriárka hozott be magával Szerbiából Magyarországra, a legutolsó török hadjárat alatt.

Azért nem volt ám senki ittas. Mert nem az a részeg ember, aki sok bort iszik; hanem az, aki nem győzi.

– No fiam! – kiálta Loncsár uram az új vendég elé, akit hat vadászkutya kísért nagy csaholva végig a tornácon – hát énhozzám jössz látogatóba, vagy a lányomhoz?

– Bíz a leányodhoz én.

– Hát akkor kotródj, vakaródj, ebanyádba, a cifra szobába. Csak aztán meg ne bánd.

Elég őszinte volt Loncsár uram, amikor mindjárt előre megmondta a leánykérőnek, hogy vigyázzon magára, amikor az ő leányához akar közelíteni.

Mert furcsa teremtés volt Arzéna kisasszony. (Már a neve is ellentmondás, mert „arzen” görögül „férfi”; s amellet gyökszava az arzenikumnak.)

Először is körül volt véve mindenféle állatokkal, amik a látogatóknak alkalmatlanságára voltak. Volt egy nagy kutyája, amelyik azt a tréfát csinálta, hogy odatette a két lábát az embernek a vállára, s úgy nézett a szeme közé, kilógó nyelvével lihegve. Amíg ezt igyekezett a nyakáról elhárítani, azalatt odasompolygott hozzá egy vadmacskának született nagy kandúr, s az a tíz körmével elkezdte méregetni a lába szárain, hogy milyen magas lesz a jövő télen a hó. S hogy hátulról is ostromolva legyen, odarepült a vállára egy tarka ördög, valami emberi nyelven beszélő görbe orrú madár,

s akkorákat sikoltott a fülébe, hogy majd a füle dobja hasadt, s ha ez sem volt elég, megrángatta a huncutkáit.

S jaj volt annak a legénynek, aki csak fel is szisszent; a tündéri szép Arzéna annál jobban kacagott rajta.

S jól illett neki a kacagás: minden porcikája arra volt teremtve, hogy ne vessen; kígyózó szemöldökei, karbunkulus szemei, göndör haja, gyöngén pelyhező felvetett ajka, gödrös arca, álla; egész teste nevetett vele. Tudja ő ezt jól maga is; azért is volt mindig azon, hogy bolondot csináljon az emberből.

Hanem Jónás úrfi már az állatoknál megmutatta, hogy mi lakik benne. Menaszéria körül nőtt fel; farkast, hiénát, még kígyót is tanított táncolni. Az első szavára úgy megjuhászodott kutya, macska, papagáj, hogy az egyik a lábához feküdt, a másik az ölébe, a harmadik a vállára, s szundikálni kezdtek. Azoknak ott fel nem szabad kelni, amíg ő meg nem engedi.

Arzéna törökösen ült a kereveten, a lábait maga alá szedve, amikből csak egy igazgyönggyökkel és rubintokkal gazdagon hímezett papucs volt látható; fején párta volt, aranypénzekkel kirakva; a keblét hét sor arany pénzfűzér takarta.

Igen szívesen fogadta a látogatóját, amint az megnevezte magát, s odaülteté magával szemben egy hímezett bőrpárnára, s aztán parancsot adott a legyező cselédjei egyikének, hogy hozzák rögtön a csemegét. Rácoknál az a legelső, amivel a vendéget fogadják. – Hanem Arzéna kisasszonynak nagyon furcsa ízlése volt csemegék dolgában. Amit egy nagy fedeles ezüsttálban felhoztak, az nem volt más, mint eleven cserebogár. Amint fölemelte a tál födelét, mindjárt kivett belőle egy ilyen népdalba való bogarat, leszakítja a fejét, s egész deliciával kezdte ropogtatni a fogai között: „ez nekem a legkedvesebb csemegém, tessék Botsinkay uram!”.

A megkínált vendégnek ilyenkor rendesen a hidegletelés állt a hátába, s elzöldült az undortól: de Jónás úrfi egész készséggel markolt bele a tálba, s csak úgy tömte az eleven bonbonokat befelé.

Arzéna nagyot bámult rá.

– Hát kegyelmed is szereti a cserebogarat?

– Pompás valami ez! De még ha a sáskát megkóstolná a kisasszony! Az még a valami!

S aztán beszélt neki annyi mindenféle bogarokról, lárvákról és fertelmes kukacokról, amiket az ázsiai és afrikai civilizált népek ingyencségül lakmároznak, hogy elvégre maga a kisasszony kérte, hogy ne mondja már tovább: elég lesz ebből ennyi. Inkább igyanak rá egyet.

Az italt pedig, hogy más országban jégbehűtve hozzák fel, úgy őnála kis ezüst katlanban felforralva hozták, hogy csak úgy buzgott; alant az edényben izzó parázs volt: úgy merített belőle Arzéna kanállal s tölté a

vendége serlegébe: „tessék, igyék kegyelmed!”. De még azonkívül is úgy meg volt az az ital fehér borssal erősítve, hogy gyöngye szívű ember, amint egy kortyot leszalasztott belőle a torkán, majd a lelkét prüszkölte ki tőle.

Jónás úrfi nagy gyönyörűséggel szürcsölgette biz azt.

– Fölséges egy ital!

De hogy még jobban érezzék a zamatját, kivett a katlanból egy égő paraszat, és azt is lenyelte utána.

Arzéna kisasszony kezdte észrevenni, hogy mesterére akadt. Az egész lakoma mind ilyen veszedelmes fogásokból állott: piros paprikákat hoztak, keserű mandulával töltve, s lánggal égő krampampulit, amibe mazsolát, fűgét dobáltak, s abból halászták ki: úgy ették meg égve. A végén azt mondta Jónás úrfi, mikor az izlandi zuzmóval kevert feketekávé megittaták vele, hogy most még csak egy kis arzenikum volna az asztalon, hogy a kisasszony nevének tiszteletére azt is a kávéjába hinthetné.

Ezután a „lakoma” után pedig kártyát hozatott elő Arzéna kisasszony, s felhívta Jónás úrfit egy kis gyenge halbercvelvire.

Hogyne állt volna rá? Aranyban játszottak. Jónás úrfi engedte Arzéna kisasszonyt nyerni. Ő volt a bankadó. Gondolta, ezzel kedvét lehet lelteni a kisasszonynak. Aztán megint a kisasszony adott bankot. Jónás bég észrevette, hogy a kisasszony ért a csaláshoz. Hát ezt is megengedi az ember azért, hogy kedvét keresse. Hanem aztán, mikor a kisasszonynak folyvást sikerül a csalás, kezdi kinevetni az áldozatát, s még gúnyolódik vele.

– No megállj! – mondá magában Jónás úrfi –, ha csak az kell, hogy ki tud jobban paklizni?

Egypár forduló után Jónás úrfi elnyerte a bankot.

Akkor aztán Arzéna kisasszony tűzbe jött: erőltetni akarta a szerencsét, lassankint minden pénzét elvesztette. Még jobban nekihevült; lekapcsolta nyakából a hét sor aranypénzt; azt tette fel. Az is odaveszett. Hiába folyomodott minden csalási furfanghoz: Jónás még nagyobb mester volt ebben. Utóbb feltette a kártyára a pártáját: az is a Jónásé lett. Egész halmaz arany állt már előtte. Ekkor Arzéna kisasszony egész nekiveresedett arccal kiáltá: „áll az egész bank!”, s azzal lerántva lábáról az egyik hímezett papucsát, odaveté az asztalra:

– Tartom! – mondá Jónás úrfi, s aztán egész mosolyogva nézegetett Arzéna arcára, amíg a kártyát osztá: úgy, hogy ebből a tekintetből megérthette Arzéna a szándékát; ezt a játékot meg hagyta neki nyerni. A kisasszony visszakapta az egész veszteségét! Jónás bég odatolta eléje az egész aranyhalmazt, a kis papucsot azonban elébb megcsókolta, amiért Arzéna kisasszony a papucs talpával a körmére koppantott.

– Hogy merete kegyelmed megcsókolni, ami nem a magáé?

Hanem aztán mégis oly kegyes volt, hogy odaültette maga mellé ugyanarra a kerevetre, s nargilékot hozatott, s aztán úgy pipáztak együtt, egymással szemközt fordulva ketten, a kerevet vánkosaira vetve hátra a fejüket, s vetekedtek benne, hogy melyik tud szebb karikát fújni a füstből?

Arzéna kisasszony aközben folyvást tartotta meséssel Jónás úrfi; rémséges, kísértetjárta, rablógyilkosságtól borzasztó meséket, amik mind nagyon alkalmasak arra, hogy valakinek az éjszakai álmát elrontsák.

Jónás úrfi pedig erősen hitt a kísértetekben és a boszorkányokban.

Aztán mentül jobban bealkonyodott, annál ijesztőbb regéket suttogott Arzéna vendégének, s mikor már jó sötét volt a szobában, akkor bizalmasan közlé vele, hogy ez a kastély, amiben ők laknak, szintén ilyen kísértetektől lakott elátkozott hely. A hajdani várkisasszony, aki menyegzője napján halt meg, kísért a szobákban, s valahányszor valami kérő jön a házhoz, annak éjfélnben megjelen, mindenféle pokolbeli ijesztő zaj mellett, odamegy az ágyához, rálehel a fejére, s ahol az a lehelet érte, reggelre tiszta fehérré öszül egy tincs haja a fiatalembernek. Ezért nem is mennek a vendég urak éjjel a szobáikba aludni, hanem együtt mulatnak az ivószobában, s csak a harmadik kakaskukorítás után feküsznek le. Már tudniillik az olyan urak, akik lánynézőbe jönnek ide.

– Én pedig leánynézőbe jöttem – mondá Jónás úrfi. – Az ivók közé azonban nem megyek, mert inni nem tanultam abban nincsen tudományom. Tehát majd csak ott aluszom, ahol a szép kísértet jár.

– Kegyelmed talán nem hiszi, hogy a sirava valósággal itt jár a kastélyban?

– De nagyon hiszem. Csakhogy én tudom, hogyan kell vele beszélni.

– Hát hogyan kell? Mondja meg, igen szépen kérem.

– Hát megfordítva!

– Megfordítva? Hogyan megfordítva?

– Nem tudom jobban megmagyarázni. Megfordítva!

Éjfélre válván az idő, Jónás bég elment lepihenni abban a nagy pusztasobában, ahol ágyat vetettek a számára.

A kardja, puskája (amit Feuerstein bárótól vett el) oda volt téve az ágya mellé.

Mikor az éjfél ütötte az óra: egyszerre nagy zsvivaj riasztja fel, mindenféle állati hangok, bömbölés, visítás, ördögök röheje.

Nosza, felkapja a puskát: akkor veszi észre, hogy az a cső végig tele van öntve szurokkal; rángatja a kardját, az meg nem jön ki a hüvelyéből, meg van babonázva.

Azután jön az, hogy láthatatlan kerekék gördülnek végig a szobájában, lánccsörömpölés hangzik körülötte, s mintha patkós macskák nyargálnának végig csapatostól.

Mikor ez is elmúlik, kísértetes nyögés támad a tornácban, feltáruul az ajtó és sírbolti világosság dereng át a sötétben. Jónás úrfi egy hosszú fehér ruhába öltözött hölgyalakot lát lassú csoszogással közeledni, akinek a fejét köröskörül leomló menyasszonyi fátyol takarja. A nyakából vékony ezüstláncz csügg alá, egy nagy világító kő, ami a sötétben magától sugárzik: az derengeti ezt a sírbolti világot.

Jónás úrfi tudta azt nagyon jól, hogyha a meglátogatott férfi olyan erős szívű, hogy nem retten meg a kísértő alaktól, aztán bátran odamegy hozzá, és felveti a fátyolt a fejről, hát egy csont koponyát lát meg alatta, s akkor aztán a réműlettől igazán ónossá válik. Ennyi ismerete volt neki a túlvilági dolgokról. Ellenben boldogult édesanyjától megtanulta azt, hogy ha kísértet jön ellene, azzal hogyan kell beszélni. Szemközt kell menni rá; csakhogy megfordítva: nem a talpaival, hanem a tenyereivel a földön, s a fejével lefelé. Nem minden ember tudja azt megcsinálni: de Jónás úrfinak ez volt a kenyerere nagy időn keresztül.

Nosza hirtelen a két tenyerére vetette magát, s a talpaival az ég felé, elkezdett a tenyerein lépegetni a kísértő lélek felé. A kísértő lélek erre a fogadtatásra nem volt elkészülve. Amint a halandó embernek a két sarkát látta maga előtt a levegőben billegni, egészen megkonfundálódott; nem jött előbbre.

Jónás úrfi viszont lefelé lévén fordítva a feje, megpillantá a szemeivel a kísértő lélek fehér uszálya alól kikandikáló papucsokat: azok voltak a szép igazgyönggyel és rubinttal kivarrottak.

– Ohó! Ezt a papucsot én már láttam.

Azzal az egyik papucsot megkapta a markával, lerántá a kísértet lábáról, s hirtelen hátrafelé vetve bukfencet a levegőben, a talpaira állítá magát.

A kísértő lélek pedig nagyot sikoltva megfordult, s a félpapucssal a lábán elszaladt, a szobákon minden ajtót becsapkodva maga után.

Jónás úrfi köszönte a megboldogult édesanyjának, hogy lám milyen jó tudományt hagyott rá!

Másnap korán reggel felkelt és lement sétálni a kastély kertjébe. Már ott találta Arzena kisasszonyt. Virágokat szedegetett s bokkrétákat kötözött.

– Kinek a számára lesz az a bokréta?

– A kegyelmed számára.

De egészen át volt változtatva a kisasszony. Szelíd volt, mint a tej, és szemérmes, mint a tiszta víz. Alig bírt ráismerni Jónás úrfi.

– Az éjjel meglátogatott ám a kastély kísértete.

– Tudom.

– Ott is hagyta nálam az egyik papucsát.

– Jól tette.

– Most én oda akarok menni Loncsár uramhoz, s ajánlatot szándékozom neki tenni, hogy én megszabadítom a kastélyát attól a félelmetes kísértettől.

– Tegye azt kegyelmed.

– De csak úgy tehetem, ha a szép Arzéna kisasszony is támogatni fogja kívánságomat.

– Bizonyos lehet felőle.

– No hát, mihelyt kialussza magát Loncsár apó, megyek hozzá, s előadom a könyörgésemet.

Addig is azonban felhívta magához Arzéna kisasszony Jónás úrfit reggelizésre.

Ezúttal azonban egész okos megennivaló dolgok kerültek az asztalra, ahogy más rendes háznál szokták; válogatott ízes körömfaladékok; s itálnak friss tej, meggyvíz és almabor.

– Hát ma nem eszünk cserebogarat? – kérdezé Jónás úrfi.

– Csak tréfa volt az: arra való, hogy kitudjam a szívének az erejét. Bocssáson meg érte!

Arzéna kisasszony egyszerre csupa hajadoni alázatosság lett. Még az alkalmatlan házi fenevadak sem voltak körülötte, azok helyett egynehány galamb repkedett, turbékolt a szobában, amikről Jónás úrfi első látásra felismerte, hogy azok postagalambok. Fehér a testük, fekete a fejük. Egy-egy leszállt Arzéna vállára, s a leány azzal enyelgett.

És azután beszélt igen okos dolgokról Jónás úrfival. Elmondá neki hosszasan, hogy mi az oka annak, hogy az ő birtoka most víz alatt fekszik. Azt is elmondta neki, hogy ezen a bajon hogyan segíthetne, az elrontott vízigáták helyreállításával. Tanácsolta neki, hogy evégett is egyezkedjék ki az ő apjával, mint felső szomszédal, aki a vizeket ráereszti; mert szükséges, hogy a birtokát ismét jó rendbe hozza. Jónás úrfi ebből a beszédből meggyőződhetett afelől, hogy Arzéna kisasszony egész komolyan óhajt az ő felesége lenni, s hogy kapitális asszony fog válni belőle!

Alig várhatta, hogy eljőjön az a reggeli óra, amelyben Loncsár urammal beszélhet: ami ha váratott is magára, de egyszer csak mégis, no ha délfele is, de megvirradt.

Csakhogy Loncsár uram addig szóba nem áll senki fiával, amíg felébredvén pipára nem gyújtott. Azt meg azután nem kívánhatja tőle senki, hogy a pipáját ki hagyja aludni. Addig meg nem szólal, amíg azt ki nem szítja. Akkor meg azt feleli a „leánykérésre”

– No fiacskám, erre imádkozzunk elébb egyet! „Imádkozás” annyit jelent Loncsár úrnál, hogy egy szűk nyakú üveg pálinkát kiüríteni.

Jónás úrfi hiába szabadkozik, hogy ő már imádkozott ma, aztán meg az ő vallása szerint nem is szokás így imádkozni: nincsen kegyelem! inni kell.

Ha meg aztán az ember az első poharat kiitta: akkor a másodikat ki kell inni a barátságért, testvériségért; arra aztán következik a csokolódzás. Jónás úrfi hiába protestál, hogy ő nem szereti a férficsókot: neki nem az apja kell, hanem a leánya! No hát igyál a szép leányért! Ha nem issza ki, a gallérijába töltik, vagy megkeresztelik vele. Akkor meg aztán lehetetlen rá nem kezdeni a danolást: „Valahányszor az oláh, mondja: szinetátye!” Ennek a nótának pedig hetvenkét verse van. Nem lehet az öreggel egy okos szót beszélni erről a kérdésről, hogy „adja-e a lányát?”

– Maradj itt a vajas hétig – mondja Arzéna a nyugtalankodó udvarlónak. (Már annyira vannak, hogy tegeznek egymást.) Akkor az öregnek egész héten böjtöt kell tartani.

Tehát megvárta ott a vajas hetet, s különösen a három olajos napot. – Hiszen nem lehetett ez alatt semmi panasza a várakozás ellen; az egész nap turbékolással telt le; választottja csupa jószág volt iránta: minden kézszorítását visszaadta, sóhajtozni is segített neki: csak hogy éppen megcsókolni nem engedte még magát; mind csak azzal biztatta, hogy „holnap!”

Végre a várva várt keserves böjti napok is elérkeztek: amikor Loncsár úrnak minden vendége hazatakarodott; otthon pedig nem ettek egyebet, mint olajos babot, meg kemény tojást. Ekkor egészen kijózanult a kegyes atya.

Csak hogy az ilyen napon meg nagyon rossz kedve volt. Senkinek a pofája sem tetszett neki. Nagy fanyalogva végighallgatta Jónás úrfi leánykérő beszédét, nagyokat nyelve közben, mintha száraz hal volna, s mikor mindent jól megértett, azt is, hogy a kisasszony is beleegyezett már a hozzámenetelbe, akkor azt mondá neki, összevissza fintorgatott ábrázattal:

– Hát üsse part! Kutya bánja! Egyik huncut olyan, mint a másik. Azt szeretem, hogy olyan jó cincár pofád van. Hát vedd el a leányt, köss követ a nyakadba, ugorja Bégába; bánom is én! Majd visszaadnád még, ha a tied lesz. Hanem én csak egy föltétel alatt adom hozzád a leányomat. Ha énnekem báróvá fogsz lenni.

– Báróvá? – hebegé Jónás úrfi. – Ugyan hogy legyek én báróvá?

– Hát az a te dolgod. Csak úgy osztogatják most a grófságot, báróságot. Fogj magadnak egyet ott, ahol más. Ha tudott egy Beleznay gróffá lenni, egy Grassalkovics herceggé lenni, miért ne lehetne egy Botsinkay báró? Próbáld meg! De én a leányomat máshoz nem adom, mint báróhoz. Vedelj meg!

– Megvedleném biz én szívesen, csak tudnám, hogy kell elhullatni a hollótollakat, s aztán pávatollakat szedni fel a helyébe.

– Ó te piszlicsár! ha még azt sem tudod! Hát van-é pénzed?

– Pénzem? – hökkent vissza Jónás úrfi. Erre a kérdésre nem is igen volt elkészülve.

– Sok pénzed! Hát csak nem vagy ágrólszakadt, vagy mi? Ha egy Loncsárnak a leányát akarok elvenni, csak nem vagy talán kápsáló diák? Mi volt az apád?

– Hogy az én apám mi volt? – pattant fel erre Jónás úrfi, s egyszerre fölébredt benne a nemesi büszkeség. – Úr volt! Nemes úr volt! Még a hetvenhetedik öregapja is az volt.

– No hát akkor kincseket is hagyott rád?

– Hogyne hagyott volna! Ezüsttáliból aranykanállal evett nálunk minden vendég! S ebéd után magával vihette az evőeszközét minden ember: olyan szokás volt.

– De azért maradt is?

– Micsoda? egy pince, tele arannyal, egy másik tele ezüsttel, egy harmadik karbunkulussal, meg gránát gyöngyökkel! Hordók! Hordók befenekelve, tele pénzzel; nem is számlálják, hanem mázsával mérik! Hogy nekem van-e?

Ezalatt a nagy hengegés alatt észre sem vette Jónás úrfi, hogy lassankint felgyülekeztek az újra érkezett vendég urak, s a cifra gyékényen a fal mellett letelepedének s pipára gyújtának, úgy mulatták magukat az ő halatlanság sulyokhajigálásán.

Egyszer azonban egyike a vendéguraknak egy kis ostoba pofájú parasztyereket tuszkol előre, s uszogatja a hetvenkedő leánykérő úrra, míg az csakugyan vérszemet kap s oda mer hozzá sunnyogni, s mikor az legjobban számlálgatja, hány arany bokálllyal, hány vert ezüst vederral bővelkedik az ő kincses háza, megrántja hátulról az öve kantárját s azt mondja: „hallja kee!”

Jónás hátratekint, s meglátva az alkalmatlankodó kicsi tökmagzacskót, el nem tudja gondolni magában hirtelen, hogy hol látta ő ezt már valahol az életben, de bizonyos, hogy látta.

– Hát teneked mi kell?

A gyermek nagyot nyel, s felszítja az orrát, s aztán belehuzza magát a szürkankójába az orra hegyéig, mintha ottan nagyobb biztosságban érezné magát; s onnan kezd előbeszélni.

– Hallja maga, izé! azt izeni keednek a botsinkai plébánus, hogy hát má azt a két kanalat mikor adja vissza?

– Hát te micsoda bolond vagy? – förmed reá Jónás, haragba hozva.

A rác vendégurak előretaszígták a sekrestyés fiút, s biztaták, hogy ne féljen semmit. Nem is hagyta az magát.

– Dejszen ne tegye keed magát, mintha sohse látott volna! Három faluban kerestem már keedet sorba, hogy hová lett a két ezüst kanálval! Csakhogy rátaláltam. Adja keed vissza szépen!

Jónás úrfi méltóságán alulinak tartá egy ilyen ripőkkel disputába elegyedni, s elbocsátó kézmozdulattal kísérvé, ilyen választ adott nek:

– Csak eredj fiam vissza a tisztelendő úrhoz, és mondd meg neki, hogy én semmiféle kanalát sem hozám el, amivel ebédeltünk: ott vannak azok, csak keresse, és rájuk fog találni.

A ministráns gyereknek azonban volt nagy bátorsága.

– Dejszen, azt mondta a plébánus úr, hogy keed lopta el aztat!

Erre a szóra aztán feldült a türelem köcsöge Jónás úrfi kebelében: kikapá a légycsapót Loncsár úr kezéből, amivel az az alkalmatlankodó legyeket justificálá vala, s megrohanta vele a ministráns fiút, aki is a püfö-lés elől ordítva szalada ki a szobából végig a folyosón, és ki a kapuig, ameddig Jónás úrfi folyvást verte a hátát, neki pedig viszont valamennyi agár és kopó kapkodott az inához, utána rugaszkodva.

Egészen elromlott vele a leánykérése.

Csak az a fácit maradt meg belőle, hogy ha leányt akar kapni, elébb kerítsen magának egy báróságot.

Ezzel a válasszal nagy szomorúan kullogott vissza Jónás úrfi a szíve választottjához, s elmondta neki, hogy az öreg beleegyezett ugyan a házasságukba; de milyen „görög kalendárium”-ot gondolt ki hozzá határidőnek: a nagy heccet a ministráns gyerekkel el is hallgatta.

– Gondoljunk ki valamit – mondá Arzéna. – Nincs valami ismerősöd, aki az udvarnál bemutatathatna?

– Ismerősöm? – kutatá Jónás; s elgondolkozott, ki volna az? A botsinkai pap? az nem válik be. A Cafrinka cigányasszony? Ez se lesz alkalmas. – Megvan! Itt van Feuerstein. Ezzel már jó barátok vagyunk. Megkísértem!

Azzal nem mondott többet, hanem szépen búcsút vett Arzénától, lovat nyergeltetett s nekiindult a világnak, azzal a homályos szándékkal és határozatlan képzelődéssel, hogy vajon hogyan lehetne, akár lesből, akár cserkészetből egy báróságot löni?

A lova fejét arra fordította megint Feuersteinék faluja felé. Délre el is ért a határig: ott látott egy szép lóherevetést; nem állhatta meg, hogy a lovát meg ne kapassa benne egy kicsit. Maga leült addig a garádra.

Hát egyszer lát a levegőben egy galambot repülni, amit egy nagy kánya üldöz. Ráismert, hogy az postagalamb.

Volt neki valami titkos tudománya, hogyha az ember valami sziszegő füttyülést hallat, hát arra a légben repülő kezes galamb egyszerre bukfen-

cet vet, s oda száll le a csalogató ölébe. Sok galambot elcsízelt ő ezzel a mesterséggel gyerekkorában.

Most is sikerült. A hívogatott galamb egyszerre oda szállt le a légből az ölébe: a kánya elkóricált másfelé.

S csakugyan jól sejté. A feketefejú fehér galambnak a szárnya alá egy levélke volt kötve. A levél Feuerstein bárónak volt címezve.

Soha se hallott arról Jónás úrfi semmit, hogy más levelét elolvasni nem illik; kivált mikor le sincs pecsételve. Ő bizony felnyitotta.

De egyelőre nem sok hasznát vette ennek az elkövetett bűnténynek; mert az a levél németül vala írva; ezt az egy nyelvet pedig Jónás úrfi nem érté. Hanem azért gondolt ki valamit, mert nagyon kínozza a kíváncsiság; elővette a tarsolyából az írószerszámjait, s az imádságos könyvének a hátuljára betű szerint lemásolá az egész levélke tartalmát. Majd talál ő ki valami módot, ami által ennek az értelmét kisűsse; azzal a levelet megint odaköté a galamb szárnya alá, megcsókolgatta a kis postásnak a ragyogó szemeit, azzal felhajtotta a levegőbe, az szárnycsattogatva repült tovább.

A báróság hétféle próbái

Ezután csak folytatta az útját Jónás úrfi Clarissendorf felé. (Abban az időben ez volt a neve annak a bánáti falunak, a rácok Hajdúcisának hitták, a magyarok Ludasnak, a törökök Majdánnak.) Új néppel volt az most megtelepítve; mecklenburgiakat hoztak bele, akiknek a császári kormányzó kész házakat építtetett, bebútorozva, konyhaedényekkel ellátva, kamaráik élelemmel, istállóik háziállatokkal megtöltve (még macskát is kaptak); a szántóföldeiket bevetteté, nekik csak aratni kellett. Ilyen „német csángónak” ugyan jó volt lenni.

A Feuersteinék lovagkastélyában már előkészülve várták a mulatságos vendéget; trombitatussal fogadták, mikor megérkezett, s a báróné és a báró egész a lépcsőtornácig lejöttek eléje, olyan nagyon megtisztelték.

Ezúttal is díszes nagy társaság volt együtt a kastélyban: pompás öltözetű és fényes egyenruhájú urak és úrhölgyek, kik között Jónás úrfi azáltal tűnt ki leginkább, hogy ő volt a legkopottabb. Biz őneki eddig soha sem volt még két öltöző ruhája egyszerre, hogy az egyiket levesse, a másikat felvegye; inget is csak egyet tartott, azt maga mindennap kimosta este, s reggel felvette tisztán. Ezt úgy tanulta az anyjánál otthon. Azért nem volt csoda, ha azokon a helyeken, ahol még azt is megbírálják, hogy kinek milyen szélesre van kötve a cipője csokra, s hogy a mellénye kihajtásán szabályszerű aranycsipke van-e, avagy csak alsóbbrendű zsinórzat? a

módis uraságok csúfondároskodásra tartották ezt a fakó uraságot. Az illet az az istenesebb, aki jobban megtréfálhatja.

A méltóságos asszony emellett abban a gúnyos kitüntetésben részesíté, hogy az ő karján jelent meg a teremben, s midőn helyet foglalt a díványon, megengedé Jónás úrfinak, hogy odatámaszkodjék közvetlenül az ő háta mögé. Úgy bánt vele, mintha különös kiválasztott kegyence volna.

A fényes társaság között volt egy bécsi kókler; holmi ezermesterféle, amilyent akkor minden úri háznál tartottak. Ezt úgy hitták, hogy meister Pumpernickel.

A kókler ezúttal kelet-indiai mágusnak volt felöltözve, hegyes süveggel, hosszú paláttal, amire a zodiákus jegyei voltak kihímezve. Horoszkópot csinált, jövendőt mondott belőle. Az akkori sarlatánok módjára keverte a beszédében a németet, franciát, olaszt, rácot, még a magyart is. Jónás úrfi mindent értett belőle, csak a németet nem. Meister Pumpernickel legelőszőr is az új vendéget kívánta varázstudományával kitüntetni: miután a hölgyeknek már sorba jövendőt mondott a tenyereikből, kinek-kinek a saját tetszése szerint.

– Ah, *signore Botsinkay*, *lo prego*, *geruhen sie a félkesztyűjét lehúzni a kezéről.*

Kesztyűje azonban Jónás úrfinak soha sem volt: hanem az igaz, hogy a keze olyan barna volt, hogy azt irhabőrnek is el lehetett nézni. De ez a gonoszkodás egy cseppet sem hozta zavarba. Teljes kevélységgel mondá, odanyújtva a barna tenyerét a kóklernek: „magyar nemes nem szokta a kezét kesztyűbe eldugni; mert az mindig tiszta!”

A báróné tapsolt a mondásnak: a többiek meg nevettek. Meister Pumpernickel végighúzgált az ujjá hegyével az eléje nyújtott tenyér vonásain, s aztán az orra hegyére téve a mutatóujját, úgy jósolt belőle.

– Magának *cher enfant*, áll egy igen jó *partie*, una *fata*, aki magát *éperdument lyubija*. *Tantummodo van egy schweres obstacle*, a *zsupane de padre* nem csinál *lakodalom*, *dumque ficsor* nem csinál magát báró.

Jónás úrfi elámult. Ez már csak mégis varázslat! Hogy tudhatja ezt az ő titkát ez a boszorkánymester, amit ő még senkinek sem mondott el, csak Arzénának? S hogy előzhette ez meg az ő idejövetelét?

Könnyenhívő és nyíltszívű kedély volt. Azt hitte, hogy mindazt a gratulációt, ami erre a jóslatra következik az úri társaság részéről, egészen komolyan kell venni. Ezek neki mind jóakarói. Csak egy kis faggatás kellett hozzá a báró részéről, hogy elmesélje rögtön az egész szerelmi történetét a vadonszép rácleánnyal; egész odáig, hogy most már nem áll a boldogságának semmi az útjában, csak az a nehéz föltétel, amit az apa kötött a beleegyezéshez: hogy legyen elébb báróvá. Ő bizony nem tudja ennek a

módját. De hát azért jött éppen ide, hogy azok által, akik már ezt tudják, útbaigazíttassa magát.

– Nagyon jó helyre jött kegyelmed – monda a bárónő, intve a körüllevőknek, hogy komolyan viseljék magukat, s belenevetéssel el ne rontsák a jó tréfát. – Mi vagyunk a legjobb barátai, akik bizonyára mindenben előmozdítandjuk a dolgát, hogy a báróságot megnyerhesse. Mert aki ezen rang elnyerése után vágyik: annak hétféle próbát kell letenni majd az udvar előtt.

– Leteszem én, ha még annyi lesz is. Mik azok a próbák?

– Először is az erényesség, másodsor a vallásosság, harmadszor a hűség, negyedszer a nemesség, ötödször az illendőség, hatodsor a viétség, hetedszer a bölcsesség próbáit.

– Ej, de drága ez a báróság! S ezzel mind kell egy bárónak bírni?

– Ezt mind megkívánják az udvarnál. Legelső az erényesség; ez a főfő tulajdon. Az ellenkezőjeért a legnagyobb büntetést osztják.

– Meg is érdemli. De hogyan próbálja be valaki azt, hogy van erényessége? Azt, hogy nincs, be lehet bizonyítani, de azt, hogy van: hogyan, miképpen lehet?

– A legegyszerűbben. A próbatevő lovag minden társaságban azon hölgyet mulattatja, azzal táncol, annak udvarol, aki legkevésbé szép a társaságban, s így az erényét meg nem rontja; fogjon hozzá kegyelmed.

A bárónénak az a gyászos szokása volt, hogy az egész udvartartásához mind afféle hölgyeket válogatott össze, akik vagy olyan régen lehettek szépek, hogy senki sem emlékszik már rá, vagy sohasem. Ezzel hitte a férje erényét jégbehűthetni; annálfogva nagyon gonosz feladat volt tőle Jónás úrfi számára, hogy keresse ki hát, hogy erényessége próbakövéül melyiknek vállalkozik udvarló lovagául a jelenlevő hölgyek közül? Hanem ugyan megjárta vele; mert Jónás úrfi azt cselekedte, hogy felvette a báróné legyezőjét, s elkezdte őt a legudvariasabban legyezni vele; amint a többiek magukban titkon nevettek, a bárónő pedig majd megpukkadt mérgeiben. Ez őt találja az erénye legjobb próbakövének!

– Halljuk hát a másodikat!

– Hát azt már hallotta kegyelmed. Mondtam már; a vallásosság – szólt mérgesen a bárónő, kikapva Jónás kezéből a legyezőjét.

– Jól van, jól van. Emlékezem reá. Abban nincs is nálam semmi fogyatkozás; tudom én a hiszekegyet, miatyánkot, üdvözetet, mint a karikacsapás.

– De azt diákul kell kegyelmednek megtanulni mind; mert a királyi asztalnál, ha ebédre lesz hivatva, nem imádkozhatik a maga tatárnyelvén.

– Megtanulom; csak legyen, a ki elmondja előttem.

– Megtanítja rá kegyelmedet a professzor Pumpernickel. Pumpernickelnél pedig már készen voltak a travestált latin szövegei mindenféle bohókás tartalmú imádságoknak, amikből majd nagy nevetés fog támadni, ha azokat Jónás úrfi idegen társaság előtt közrebocsátja.

– A harmadik próba lesz a hűség. Hogyan tud a lovag megtartani valami fogadalmat! Például azt, hogy az egész lakoma alatt mindenből eszik, amivel kínálják; de poharát érintetlen hagyja; nem iszik hozzá.

– Ennek is helyt állok valahogy.

– No most a negyedik próba: a nemesség.

– Az megvan.

– De a leszármazásnak van próbája. Mi van kegyelmednek a címerében?

– Egy buzogányos férfi, aki egy medvét kopjával keresztülüt.

– Azt meg kell tenni kegyelmednek, hogy ősapjától való leszármazását bebizonyítsa.

– No még ezt is elvállalom; csak kedvemrevaló hajító kelevézt kapjak hozzá; medve csak lesz itt az erdőn?

– Azután jön az illendőség próbája. A loagnak meg kell tanulni az udvarnál szokásos üdvözléseket, az etikettet, a komplimenteket, a menüettet és a kontratáncot, meg a Hofceremoniellét.

De erre nagyon vakarta a tarkóját Jónás úrfi: „ez nagyon savanyú alma!”

– Mind megtanítja kegyelmedet erre professzor Pumpernickel, csak bízva reá magát. Úgyszintén a vitézség próbáira is, a karddal és fleurettel való vívásra.

– Dejsz azt jobban tudom én professzor uramnál!

– No, majd megvállik a próbatételnél; nem olyan könnyen megy az, mint kegyelmed gondolja. Térjünk a legutolsóira. A tudomány és bölcsesség szintén el nem maradható tulajdonságok egy bárónál. Tudniillik beszélhet akármiféle ostobaságokat, de kell, hogy azokat németül és franciául beszélje.

Arra számított a báróné, s az egész úri társaság bizton, hogy ettől a két utolsótól retten majd meg igazában Jónás lovag, s oldódni fog a bocskorszíja menten.

De nagyon kellemetesen csalatkoznak. Jónás úrfinak most kezdtek el csak igazán szikrázni a szemei.

– Németül is meg kell tanulni? – kapá fel a szót. – Ezt már szeretem. Semmit sem óhajtok olyan nagyon, mint németül tudni. Ezért meg is fizettek professzor Pumpernickel uramnak; mindennapra kap tőlem egy aranyat. Hogy mondják németül, hogy „csókolom a kezét az asszonyoknak”.

– Küsse die Hand, Madame.

– Kiszti hand, madame!

A báróné elkapta a kezét, s ráütött a legyezővel.

– Hát maga csakugyan engem talált a legrútabbnak a társaságban?
(Ezt nem bírta elnyögni.)

– A legerényesebbnek, asszonyom.

Ezzel helyre volt ütve a nagy affront.

Minden ember tapasztalható, hogy Jónás úrfi teljesen ártatlan gyermeteg természet, akivel minden tréfát el lehet követni, semmiért nem orrol meg; s ahogy visszavág rá, az úgy jön tőle, mint aki nem is sejtí azt, hogy most odavágott. Ez sok mulatságot fog szerezni a társaságnak.

Össze voltak már beszélve, hogy végigjátsszátják vele az egész komédiát. Professzor Pumpernickelre rá volt bízva, hogy vegye a keze alá az áldozatot, s ki ne eressze a keze közül. De nem kellett azt most már féltetni, hogy elszökik: ő maga csimpajkozott inkább Meister Pumpernickelbe, úgy, hogy el nem maradt a sarkából sehol. A vacsoránál is melléje ült, s kezdődvén az első próba: a dús lakomát végigenni, anélkül, hogy innia is szabad volna, ő töltögette a Meister poharát folyvást, és maga túrta a pokolbeli szomját, amivel a hűséget be kellett próbálnia: s aközben folyvást kérdezősködött a Meistertől, hogy hívják németül a bort, a vizet, a poharat, a sült pulykát, asszonyt, urat, ráncos pofát, vadmacskát, s más efféle heterogén dolgokat.

Még éjjel sem hagyott békét a Meisternek, aki egy szobában hált vele: folyvást kérdezte tőle, hogy mondanák ezt németül. Ő természetesen nem tudott aludni a kínzó szomjuságtól.

Másnap délig az volt feladva Jónás úrfinak, hogy tanuljon franciául. Meister Pumpernickel kezébe adott egy francia grammatikát, kiszabva belőle a számára olyan határhalom penzumot, hogy ezt még Mezzofanti se tudta volna megtanulni. A fényes uraságoknak aztán nagy multságuk telt benne, elnézni az ablakredőnyök mögöl, hogy jár-kei Jónás úrfi az angol kert újtain alá és fel, s büfflálja fennhangon a grammatikát, mint valami iskolás gyerek, aki fél, hogy botot kap, és ebédet nem kap, ha a feladatot az iskolába beharangozásig jól be nem magolta. Nem is került onnan vissza hamarabb, csak a déli harangszóra; amikor a villásreggelire felgyülekezének a magas uraságok.

– Nos, hát tudja-e már kegyelmed a feladott penzumaimat? – kérdé professzori aszaltszilva komolysággal Meister Pumpernickel a tanítványát.

– Mit? A kend penzumait? Az egész rongyos könyvet megtanultam. Mi az egy magyarnak? Elteheti! – S azzal udvariasan odafordulva a bárónőhöz, a legtisztább kiejtéssel mondá: „agréez moi, ma déesse, que je vous embrasse le main”, és kezet csókolt.

Az egész társaság elbámult. Ez egy nap alatt megtanult franciául nemcsak beszélni, de még a kifejezéseket is megválogatni! Hisz azt csak a nagy verzátus emberek tudják, hogy a francia gavallér az úrhölgyét „ma déesse”-nek szólítja, s a csókolás csak a parasztok közt „baiser”, az urak közt „embrasser”. – Hisz ez tátos!

Azt nem tudta senki, hogy a nevelőapja francia volt, s ő maga tolmács Brussában.

Most már aztán nem lehetett vele mókázni a háta mögött, mert megértette, amit franciául beszéltek; németül konversálni pedig úri társaságban nem volt szokás: ez csak a szerelem nyelve, négyszemközötti társalgásra való.

Már most világos, hogy ezt a szerelmesek nyelvét is éppen olyan gyorsan meg fogja tanulni.

Délutánra azonban még egy próbatét várt Jónás úrfira, a nemesi le származás bebizonyítása, azzal a medvével.

Hiszen medve mindig volt a főúri házaknál! Azokat ott tarták a vadaskertben ráccsal körülvevett udvarban, kettő, három is volt; s azoknak neveik voltak: Gyuri, Laci, Guszti. Egyet közülök feláldoz a vár ura a társaság mulatsága végett. Botsinkay Jónás fogja bebizonyítani rajta igaz nemesi le származását, hajító kelevézzel a kezében, lenn a várudvaron az egész úri társaság szeme láttára.

– Hozzák elő Gusztit! – parancsolja Feuerstein báró a pecéreknek.

– Az a legmérgesebb medve! – dörmögi meister Pumpernickel Jónás fülébe.

– Nem bánom én, ha olyan mérges is, mint egy oroszán csak egyszer a kelevéz a kezemben legyen.

– Jó lenne mégis két kelevézt vinni magával, hogy ha az egyikkel elhibázza a fenevadat, kéznél legyen a másik.

– Nem hibázom én el; dehogy hibázom, hiszen...

Majd kivakkantotta, hogy hiszen a piacon az volt a főfő mesterfogása, mikor a dzsiriddel eltalálta a táncoló kígyó fejét. A férfiak komolyan bíztatták, az asszonyok pedig borzadoztak érte; a háta mögött pedig gúnyos torzképeket fintorgattak; mert hisz azt mindenki tudta, hogy a „Guszti”, akinek az elővezetését a báró elrendelte, nem valami vérmedve, sőt éppen nem is medve, hanem holmi szilaj szamárcsikó, amelynek nagy medvebőrt húztak a testére: azt vezetik elő a pecérek, a nyakára kötött örvnél fogva, hosszú két láncon. A fenevadnak álcázott szamárvemhe csunyául ficánkol, bántja a fejére húzott medvelárva, s amint eleresztik az udvaron, fut egyenesen neki Jónás úrfinak, a két csörömpölő lánccal, s a nagy topants lábakkal.

– Jaj, most mindjárt széttépi! Szaladjon kegyelmed! – sikolt a bárónő a tornác erkélyéről alá. De Jónás úrfi sem rest: úgy röpti az oldalába a vad szörnyetegnek azt az éles gerelyt, hogy a hegye a tulsó oldalán jön ki; s az árva szárnak megvan az a dicsősége, hogy mint medve hal meg.

Hatalmas taps hangzik alá az erkélyről – bravó! bravó! – kiáltozzák urak és asszonyok. Jónás úrfi pedig ott áll a küzdőtéren, büszke tekintettel, s az elősiető heroldoknak ilyen kemény parancsot oszt nagy prosopopoeiával:

– Vigyétek a vadat! A bőrét hagyom a báró úrnak, a húsát a professzor úrnak.

Bizony ártatlan szív nagylelkűségéből származott ez a kegyosztás: de azért a rengeteg hahota, ami erre odafenn az erkélyen támadt, bizonyítja, hogy Jónás úrfi megint valahová talált, ahová nem nézett; mert abban az időben a „Bärenhäuter” és az „Eselsfresser” volt a két leggonoszabb csúfnév, amivel a német urak egymást bosszantották; s ez most rajtamaradt a bárón, meg a professzoron.

A kegyelmes urak kezdtek gyanúpert támasztani, hogy talán mégsem olyan ostoba ez a Jónás úrfi, mint amilyennek ámulja magát.

A következő napokban új tréfát csináltak vele: az etikett és tánc próbáit, amiknek misztériumaiba professzor Pumpernickel vezeté be az úrfit. Ez igen nehezen ment neki, sehogy sem tudott beleokulni.

Meglehet, hogy készakarva tette magát olyan ügyetlennek, jó fiú volt; látta, hogy milyen jót mulatnak az ő barátai a félszégein, hadd nevesenek hát; de az is meglehet, hogy nem volt jó fiú; hanem csak azért húzta az időt hosszabbra, hogy azalatt tanuljon annyit a németből, amennyire szükség volt: egy-egy szót, igekötést, szóhajtást; aztán egy-egy mondatnak az összeállítását: ami nem megy olyan könnyen. De meg kell neki tudni, hogy mit hozott az a postagalamb abban a levélben!

Minden próba sikerült már, csak még a vitézségé volt hátra. Erre nemigen akart ráállni Jónás úrfi. Hogy ő tréfából kiálljon professzor Pumpernickellel a terem közepére, kesztyűs kézzel, vivósisakkal a fején, s aztán életlen kardokkal püfölgessék egymást. Ebben nincs semmi vitézség. Nincs semmi halálveszedelem, csupa komédia. Nem szereti a komédiát!

– Soh’ sincs arra semmi szükség. Elég, ha én nekiveselkedem, s elkiáltom magam: „rajta magyar!” Az én dolgom az, hogy odavágjak, az ellenségé az, hogy parírozzon.

Utoljára mégsem tudott ellenállni a sok bízgatásnak; a bárónő komolyan mondta neki, hogy ezt a próbát is le kell majd tennie az udvar előtt, a királyné szeme láttára, addig nem ütik báróvá; inkább elhitte, s ráhagyta

magát vétetni, hogy kiálljon a professzorral szembe a vívóterembe három „sétára”, ahogy szokás.

Meister Pumpnickel pedig diplomás vívómester volt, aki ritkította párját ebben a tudományban.

Annálfogva Jónás úrfi mind a két összemérkezésnél gyalázatosan kudarcot vallott; a professzor elkiáltá, hogy hol fogja őt megvágni: „Most a fejedet! Most a válladat! Most a combodat!” Mindig megkapta. S mikor meg ő vágott a karddal, nagyokat, egész erővel, azokat mind szépen felfogta a mester, még csak a plastronját sem érte a kardja.

A körülállók nevettek és gúnyolták.

Jónás úrfi nem vette tréfára a dolgot; mikor a harmadik összemérkezésre került a sor, hirtelen elkapta a balkezeivel a professzor előretolt kardját, s akkor aztán elkezdte azt püfölni kedvére, ahol érte, elől-hátul agybafeőbe: „most a fejedet, most hátadat!” utoljára betörte neki a fejét a kardmarkolat-tal. Úgy vitték el Meister Pumpnickelt vérbefagyva a küzdterről.

– Ej, Jónás úrfi – feddé a goromba viadort Feuerstein báró. – Az ellenfél kardját elkapni banditafogás; ezt nem engedik meg a lovagiasság szabályai.

– Hát azt megengedik a lovagiasság szabályai, hogy valakit egy vívómesterrel állítsanak ki hadakozni?

Az urak megütődve néztek egymás szemé közé. Ez a félcigány aligha többet nem tud, mint amennyit kellene neki tudni.

Meister Pumpnickelt ezzel szépen lerázta a nyakáról. Most már nem volt az a gallérjához varrva, hogy minden lépten-nyomon oktassa az etikett-szabályokra; egyszer valahára a maga ura lehetett.

Ennek pedig akkor vette legtöbb hasznát, mikor az esteli tivornya után, holtrészegnek tette magát (a vizes bortól) felvitték a szobájába, s ezúttal nem találta ott hálótársul a jól helybenhagyott kóklert.

Az inasok, akik felhozták, rázárták a szobát, hogy el ne szökhessen.

Ő azonban csak azt várta, hogy a hajnal pirkadni kezdjen, amidőn az egész kastély elcsendesül, úr és cseléd mind álomnak adja a fejét, – akkor előhúzta tarsolyából az imádságos könyvet. (Előbb imádkozott belőle: sejtette, hogy utána majd nem tud.) Azután elkezdte a könyv táblájára lemásolt levél szavait, azzal a tudománnyal, amit a német grammatikából meg a kérdezősködésből szerzett, magyarrá lefordítani, mondatokká alakítani.

Sikerült a penzum.

A levél ekként szólt fordításba:

„Kedves majmom! Most akadt elém valahára egy egészen nekünk való bolond, aki feleségül akar venni. A Botsinkay örökös, akit eddig cigányok neveltek. Soha jobb számár még nem volt felnyergelve. De az apám azt a

föltételt szabta eléje, hogy ha el akar venni, legyen elébb báróvá. A bolondom elkapta a maszlagot, s fut vele tehozzád. Kérlek, segítsd bele a hálóba. Ha ő célt ér, mi is célt érünk. Ha férjnél leszek, boldogságunknak semmi sem áll útjába többé. – Csókollak ezerszer. – A te vadrózsád.”

Jónás úrfi bölcsebb lett ettől a néhány sortól, mintha Paracelsus követ találta volna meg.

Nem gondolkozott most már egyébről, mint arról, amiről a hal gondolkozik, mikor észreveszi, hogy hálóba került.

Nem volt türelme arra várni, hogy a kívülről bezárt ajtait kinyissák, nem marad ő itt addig.

A hálószobája a második emeleten volt. Hanem egy iharfának az ága közel ért az ablakához. Legfeljebb másfél öl lehetett a távolság. Mi az neki? Hányszor produkálta ő ezt a salto mortalét – egy osporáért! Előre ledobálta a földre a kardját, tarsolyát, csizmáit, s aztán a szoba hátuljából nekiszaladva, egy ugrással fenntermett az ablak párkányán, a másikkal kinn a levegőben; akkurátusan elkapta az iharfa ágát, s onnan áthajította magát annak az alsó ágára, s mint a vadmacska, úgy kúszott le a derekán; nem marjult ki semmi porcikája.

Odalenn aztán felöltözött, felkötötte a kardját, felkereste az istállót. Ott is aludt valamennyi lovász részegen! Valamennyi úri paripát mind elvihette volna; de ő csak a magáét kereste: azt felkantározta, felnyergelte, s úgy elment a kastélyból, hogy senki sem tudta meg, merre szökött el!

Mikor aztán kiért a szabadba, nekivágott annak a sötétzöld határnak, amiből a botsinkai fényes toronytető ragyogva emelkedik ki, hirdetve, hogy nagy falu van ottan!

Szép világ. Ahol még a templom tornya is hazudik!

Azt érezte magában, hogy ha most onnan a nádasból vagy egy báróság talál kijönni eléje, vagy egy szép menyasszony, hát azt ő – megeszi.

A két ezüstkanál históriája

Botsinkay Jónásnak, amint a faluba érkezett, ott kellett elmenni a Cafrinka háza előtt: az volt legszélrül.

Valami emberforma tömeg ott kuporgott a küszöbön. Biz az lehetett volna vadállat is; mert éppen úgy volt összegörnyedve, mint a vadmacska, mikor alszik: a feje a két térdére fektetve, s a két karja az arca körül fonva úgy, hogy csak az egyik szem villogott elő a tömegből: a többit takarta a borzas haj.

A bizony Szaffi volt.

Jónás úrfi leszállt a lováról és odament.

– Hej Szaffi, itthon van az anyád?

A göngyöleg meg sem mozdult.

Ekkor Jónás úrfi gyöngéden megrúgta; mire a guggoló alak egyszerre felriadt, mintha most térne eszéhez, s aztán szétekintett, s egy kicsit mosolygott is: aztán megint csak összeroskadt, a haja visszahullt az arcába.

– Itthon van anyád?

– Nincsen.

– Mikor jön meg?

– Soha sem.

– Hát hova ment?

– A pokolba.

– Hogyan ment oda?

– Megégették.

– Kicsoda?

– Az urak.

– De hát miért?

– Azért, mert boszorkány volt.

– Hisz az igaz. De hát ki adhatta fel? Hisz itt nincs bíró.

– A pap. Amint te elmentél innen, másnap rajtunk rontott, s azt követelte, hogy azt a két ezüstkanalat, amit te elloptál az ő asztaláról, adjuk elő; mert bizonyosan nálunk dugtad el. Mi nem tudtunk felőle semmit. Akkor aztán utánad küldte a sekrestyés fiút, hogy keressen fel, ahol talál, követelje téled vissza az ezüstkanalakat, te a fiút jól megverted, kikergetted. Akkor a plébános haragjában felment Temesvárra, panaszt tett a törvénytől; pandúrokat hozott ki: a Cafrinka cigányasszonyt vasra verték, elvitték; akkor aztán megvallott mindent, boszorkány volt, kapitány volt: ördögökkel szövetkezett; hanem a két ezüstkanálról mégsem vallott semmit. Akkor aztán máglyára, borsószalmára tették, megégették.

– Te! Szaffi! Álmodban beszélsz most? vagy bolondság van rajtad?

Erre a szóra felemelkedett a leány a földről, s két kezét szétterjesztve az ég felé, s nagy sötét szemeit látásra meresztve, egy olyan sikoltó hangot hallatott, melytől minden érző ideg összerezzent; a leánynak minden tagja vonaglott, reszketett, keble fuldoklott a megszakadásig; s akkor egyszerre arccal a földre vágta magát, s elkezdett ordítózva zokogni: „ó anyám, édes jó anyám! egyetlen szerelmes drágaságom!”.

Jónás megszánta, s fölemelte a karjaiba.

A leány arca nedves volt a könnytől. Jónás megtörülte azt a patyolat kendőjével.

– No ne sírj, ne jajgass!

– Mikor senkim sincs már ezen a világon! Mért nem égettek meg engem is veled, hogy együtt mehettem volna, nem bánom én, oda a pokolba! Hiszen úgy kértem az urakat, hogy égessenek meg engem is veled; mert én is boszorkány vagyok; de nekem nem hitték el. Azt mondták, hazajöj-jek; el ne kóboroljak, mert ha fel próbálom ásni a vesztőhely alul a boszorkányanyám hamvait, ahová azt egy vasládában elásták, hát lenyírják a hajamat, s a piacon kiséprűznek. Ó drága jó anyám: csak veled lehetnék a pokolban, nem bálnám! Csak tudnám, hogy merre van az útja!

Jónás úrfi megcirógatta a leány fejét.

– Dehogy mégy te a pokolba.

– De oda akarok menni, ahol az anyám van!

– Nem mégy oda! Hallgass rám. Ne kínlódj. Úgyis az én hibám volt, hogy az anyádat elpusztították. Hát én elveszlek feleségül, Szaffi.

A leány összerázkódott e szóra. Megijedt. Rémülten tekintte Jónás arcába, s hogy az gyöngéden magához vont a őt: valami nemes fájdalom látszott az arcvonásain; eltolta az ifjút magától, s suttogva rebegé:

– Miért csúfol ki engem, szegény árva leányt?

– Isten úgy tartson, ahogy egyenesen szólok. El akarlak venni. Feleségem leszel. Utálom az úri frajokat! Téged választalak, borzas cigányleányt, neked adom a kezemet, ezt az üres kezét; de a tied lesz az akkor is, mikor gyémánttal lesz tele. Te vagy az én párom: te illesz énhozzám. Az Isten is egymásnak teremtett bennünket: csúfságra született két futóbolondot, föld terhét, nép szennyét! Szeressük egymást, Szaffi!

A leány most újra rákezdé a sírást; de az örületes kacajjal vegyült már; végtől-végig csókolta az ifjat, kezdte a lábánál, végzé a két kezén; tépte és harapta.

– No hát ne bolondulj! Ne törd ki az ujjam! Ne tépd a hajamat. Gyere velem mindjárt, megyünk a pap elé, adjon bennünket össze. No eredj, húzz csizmát. Ha nincs, itt az enyém, húzd fel ezt, én majd mezítláb megyek melletted; te meg a lovamon ülsz, ahogy a cigányleányt szokták esküvőre vinni.

Haj, milyen kacagás hangzott végig azon az üres utcán! A cigánybáró viszi a cigányprinceszt az esküvőre!

A pap ugyan nagyot bámult, mikor ez a furcsa pár megjelent előtte.

– Hát te mit akarsz itt megint? – förmedt rá Jónásra.

– Feleségül akarom venni ezt a tisztet hajadont itt. Azért jöttem, hogy adj bennünket össze.

– No iszen megtalálta hát zsák a foltját, ecetes korsó a dugóját.

– Ahhoz neked semmi közöd. Megfizetek az esketésért. „Hogy adod? mesd el!”

– Ó te pogány hájfej! Majd az csak úgy megy: hogy adod? mesd el! Hol a keresztelő leveletek? Hát a dispensatio? hát a dimissorialis?

– Mind megfizetek érte.

– De mielőtt megfizetnél, elébb arra felelj, hová vitted a két ezüstkana-
lamat?

– Miféle két ezüstkanaledat?

– Mifélét? Amiket eldugtál, mikor itten megvendégeltelek.

– Ki mondja azt?

– A húgom. Ő látta.

– A húgod. Hisz az néma.

– Csoda történt vele. Megszólalt. A törvényszék előtt is bizonyította.

– Hát már bíró elejbe is vitted a panaszodat? Nem sajnáltad a te hajda-
ni patrónusod fiának a nevét beszennyezni?

– A patrónus fia ne lopjon ezüstkanalet. A húgom látta, mikor az asztal-
ról elvetted, a kabátod ujjába csúsztattad.

– Azt jól látta a húgod, hogy elvettem a két kanalat az asztalról; de én
nem vittem ki a házból a kanalaiddat. Itt vannak. Miért nem kerestétek?

– Mindenütt kerestük; sehol sem találtuk.

– Mindenütt kerestétek? No hát gyere velem, majd én megmutatom ne-
ked, hová vannak rejtve!

Azzal bevezette a papot a benyíló szobába; felhajtotta az ágy terítőjét:
ott volt a két ezüst kanál.

– Látod, te képmutató! Ezelőtt két héttel, mikor nálad voltam, énnekem
azt mondtad: „nem adhatok szállást, nincs több egy ágyamnál”, s íme ta-
núbizonyosága ez a két kanál, amit mindenütt kerestettél; miattuk egy sze-
gény ártatlan lelket halálra kínoztattál, pokolra küldöttél, hogy két hét óta
nem aludtál ebben az ágyadban! Csak ezt akartam megtudni. Már most én
azonnal felmegyek Temesvárra a bíró elé, s elmondom neki, hogy hol vol-
tak a kanalaidd. Azután elmegyek Pécsre a püspökhöz, annak is elmon-
dom. Én ennek az eklézsiának patrónusa vagyok; kérek ide magamnak
más papot; olyant, aki a szegény embert nem kergeti ki a házból.

A pap kegyetlenül meg volt akadva. Ebbe a kelepcebe bizony bele-
esett.

– No fiam, csak ne hebehurgyáskodj. Ez a dolog el van temetve. Pax
vobiscum! Tudod, hogy pappal összeveszni nem jó. „Megemlegeted a
napot, melyen bántottad a papot!”

– No hát ne vesszünk össze. Én nem megyek sehová panaszra, se bí-
róhoz, se püspökhöz – ha te engem itt rögtön összeesküdtetsz az én mát-
kással, annak a szegény asszonynak az árva leányával, akit te máglyára
küldöttél.

– No hát legyetek egymásé!

A kelepçébe szorult pap, csak hogy meneküljön ettől a félnederestől, összeeskette őt azzal a másikkal egész hozzá való ceremóniával: hanem a házasságkötést nem írta be a matrikulába. Úgysem lesz annak érvényessége; mert nem volt se keresztlevél, se dispensatio, se dimissorialis, se két násznagy a szertartásnál. Hanem azért Jónás úrfi és Szaffi mégis csak férj és feleség lettek.

A menyasszony első álma

Az egész hozományát elvihette a karján egy batyuba kötve Szaffi. Az anyja cókókját mind elvitték a pandúrok, mint a boszorkányság büntanújeleit; nem is adták vissza: az a hóhérnak marad. Csak egy kis vasládikó maradt meg, abban volt Szaffi tündér öltözete, meg holmi ócska török iratok, és mindenféle varázslabdacsok, ez a tűzhelybe volt befalazva, azért nem találtak rá; aztán meg a nagy fekete macska is megmaradt: az nem hagyta magát a tekintetes törvényszéktől elfogatni.

De a vőlegény is éppen olyan jól volt kiházásítva. Az egész kastélya üres volt, kivéve azt, hogy tele volt patkánnyal.

– Hol alszunk mi itt? – aggóskodék Jónás, mikor a kongó nagy termekben végigvezette a feleségét.

– Tudok én itt egy csendes kis szobát – mondá Szaffi. – Mikor kisleány voltam, sokszor bújkáltam itt, madártojásokat keresni.

Azzal, mint aki legjobban járatos itten, elvezette az urát egy alacsony ajtóhoz, aminek a nyitját már ismerte.

– Látod? Ebben a kis szobácskában születél te, oda van felírva az ajtó márvány küszöbére: „Jónás fiam született 1717–ben, augusztus 17-én.”²

– Ez hát szegény anyám ágyasháza volt. Vajon min aluszunk mi itten?

– Ne búsulj rajta. Mind kitelik az a háztól. Te csak a lovadat lásd el. Mi-re visszajössz, vetett ágy lesz itt, meg terített asztal.

Jónás hozzá volt szokva ahhoz a gondolathoz, hogy Szaffi bizonyosan örökölte az anyjától annak azt a tudományát, amellyel a szolgálattevő dzsinneket rá tudja venni, hogy hozzák el a számára hamarosan a török szultán terített asztaláról a kész ebédet.

² Botsinkay Jónás születésnapja tollhiba és a szerző következetlensége miatt három különböző dátummal szerepel a regényben. (A szerk.)

A patkányok ellenben olyan szép számmal jelentkeztek körülöttük, hogy csak úgy cicáztak szerteséjjel. A fekete macska közjük sem mert ugrani, hanem felült a Szaffi vállára, s onnan tüsszögött ellenük.

– Ne félj semmit: majd ezeket is elküldöm én innen.

Jónás bizonyosra vette, hogy Szaffi ezt a bűbajos mesterséget is érti. Amint hogy tapasztalá is, amint a lovát bekötötte valamelyik tárt kapujú istállóba, hogy a patkányok egyszerre csak elkezdtek általános sírást, cincogást támasztani, s arra bűjtak minden lyukból elő, kúsztak alá a falakon, s egész táborjárással futottak világgá, ugráltak bele a kerten átfolyó patakba, az meg vitte le őket magával, egy sem tudott a túlsó partra eljutni. Ezeket már elbabonázta Szaffi.

Mire visszatért, tiszta volt a kastély. Aztán az ágy is meg volt vetve, meg a lakoma is fel volt hordva. Az ágy ugyan nem volt egyéb lesarlózott fűnél, leterítve Jónás lovag köpenyével; a lakoma pedig egy halom illatos szamóca volt, most szedve a kertből, s kitalálva szőlőlevelekre. Hanem ami megszaporította a lakomát, az volt a menyasszonynak kacagó két ajka, amikben csakugyan egyesítve volt a világ minden drágasága, ami csak fűszerekből és liktáriumokból készült, s ezt is odaszámítva mégis csak különb menyegzői vacsorája volt Jónásnak a török szultán minden vendégségeinél. Az a menyegzői ágy is drágább volt még a híres Hamilton nyoszolyánál is, amiben egy éjszakai bűbajos álomért kétszáz aranyat kellett fizetni.

(Ha akadt olyan bolond, aki megkívánta.)

Csak a hajnali napsugár keltette föl őket.

Akkor is Szaffi ébred fel elébb, ő költögette fel szelíd hízelgéssel Jónást, amiért az nem is haragudott.

– Emlékezel-e még rá, mit jövendölt neked a kártyából szegény anyám?

– Hogyne emlékezném! Amit a feleségem a menyegző éjszakáján álmodni fog, az beteljesül, s attól én kétszerre gazdagabb leszek, mint az apám. No hát mit álmodtál?

– Elmondom, hallgass rá. Egy nagy hosszú ősz szakállú férfi jött elém, aranyvirágos selyem török kaftánban, egy nagy aranybotra támaszkodva, s azt mondta: „Leányom! én vagyok Mehemed, temesvári basa. Tudd meg azt, hogy ezen a helyen vannak elásva az én kincseim, azokkal együtt a te vőlegényed apjának, Botsinkay Gáspárnak a tömérdek drágaságai. Jegyezd meg jól, hogy tudjad a helyet, ahová azok el vannak rejtve. Ahová a botsinkai templom tornyának a gombja veti az árnyékát délben tizenkét órakor, hét napot számítva az urad születésének napja után, ott ássatok le két signyi mélységre; a kincseket megtaláljátok. Én, Mehemed basa az enyéimet terád hagyom örökségbe: az urad vegye el az apja örökét.”

Héj, de nagyot ugrott erre a jó hírre Jónás úr fektéből.

– Ez mind egy szóig szent és igaz! Az anyám csíziójában még csak most van az „érvágások” hónapja, a te születésed pedig a „hólyaghúzó” hónapjára esik: az idáig még negyvenkilenc nap.

– No hát az is majd letelik, negyvenkilenc napig csak elél az ember földi gyümölcscsel meg csókolózással. Kinek lesz panasza?

– Nekem nem.

– Nekem sem.

S azért sem volt boldogabb ember náluknál. Valahányszor megéheztek, csókolóztak.

Hanem harmadnap azt mondá Jónás: „Tudod mit? Nem várok én még negyvenhat napig: hanem kifogok az időn.” – Hogyan fogsz ki?

– Hát ez a toronygomb árnyéka, ami ide a kastélyom udvarára vetődik, mindennap odább megy. Én tehát minden délben tizenkét órakor egy cöveket verek a toronygömb árnyékának a közepébe. Ha ezt így folytatom hét napig, akkor aztán majd kitalálom én abból, hogy merre halad ez a toronygömb árnyéka, s hol fog megállapodni majd negyven nap múlva.

– Ejnye, bizony igazán találtad! – mondá reá Szaffi.

S rögtön hozzákezdték.

Nem tanultak ám ők se geometriát, se asztronómiát: mégis kifundálták, ketten összevetve az eszük erejét, hogy a megjövendőlt napon hol fog a gömb árnyéka delelni.

Csak az éjszakára vártak, hogy hozzáfogjanak.

A palota kertjében mindenfelé látszottak a nyomai a kincskeresők turkálásainak: a mély gödrökben ott heverték a rozsdás csákányok és ásók, amiket a csalódott áskálók bosszúsan ott hagytak, csak nyél kellett beléjük, meg egy földhordó kosár iszalagból.

Estétől reggelig ásta a gödröt Jónás úrfi; Szaffi meg hordta ki a földet a fején a kosárral.

Még nem is pitymallott, hogy megzörrent a csákány alatt valami. Itt van a kincs! Egy nagy vaskondér volt, rézfedővel letakarva. Azt nagyhamar kiemelték. Nehéz volt, kettőjüknek is dolgot adott becepelni a kastélyba.

Ott kiöntötték a tartalmát a földre. Csupa huszasok, meg dénárok voltak. Lehetett egy pár ezer rénes forint.

– De hisz ez csak ezüstpéNZ. Nincs közte egy arany sem – mondá Jónás.

– Talán csak azért fehér, mert a holdvilág süt rá; a napvilágnál sárga lesz.

De bíz az a napvilágnál is csak ezüst maradt.

Ez bizony még nem nagy gazdagság.

– No kedvesem; ez hát a te örökséged, amit Mehemed basa rád hagyott – monda Jónás.

– De én ezt mind teneked adom.

– De én pedig nem fogadom el tőled: mert ahol ez volt, ott kell lenni az én örökségemnek is, amit az én apám hagyott énrám. Én árok tovább. Ezt csak tartsd meg te magadnak.

S egészen helyes úton járt Jónás bég. Az a kondér ezüst csak azért volt oda elásva, hogy ha a kincskeresők véletlenül, vagy a „varázsníll” (Wünschelruth) segítségével, vagy a nagypénteki lángfellobbanás által valahogy eltalálnák az igazi rejteket, amint erre az üsttel tetézt kondérra akadnak, azzal beérjék és aztán továbbálljanak. Csak Jónás úrfi tudhatta azt, hogy ott még többnek is kell lenni.

Még két éjjel ásott tovább. Már kötélnek kellett felhúzni Szaffinak a kiásott földet, olyan mélyen lement.

Egyszer aztán csak beszakadt a föld a lába alatt, s Jónás úrfi leesett a mélységbe. Az omló föld nyakig eltemette.

De Szaffi nagyhírtelen leereszkedett utána a kötélnek, s kiszabadította a rögök alul. Épkézláb maradt. Nem tört el semmi porcikája.

Egy nagy üreg volt az, amibe Jónás beleesett.

A nagy sötétségen vajmi hamar segített Jónás úrfi. Minden magyar ott hordta a tarsolyában az akkori villanyvilágítási készüléket, ami állt egy tűzköből meg egy acélból. Azt, ha folyvást szikráztatta éppen olyan jól látott mellette, mintha Edison lámpája volna.

Ahányat szikrázott a tűzszerszám, annyi tündérország meséje tűnt fel a föld alatti sötétségben.

Az egész kincshalmaz itt volt. Alig lehetett lépni közötté. Egy arany kargyertyatartóban még benne volt a viaszgyertyacsutak. Azt tüzes taplóval addig fújta Jónás, míg lángra lobbant. Most azután már volt elég világosság, aminél végignézze kincsei tárházát. „Csak álom ne volna ez!” – mondogatá magában. Mert annak is sok volt. A menyasszony álmának folytatása volt ez! A legnagyobb drágaságokat mind Szaffi kötényébe rakta. Legalább, hogy ha ő felébred is az álomtól, Szaffiál megmarad az a kincs.

Másnap lóra ült Botsinkay Jónás, s vízen-berken keresztül átgázolt Temesvárra. A nyerge mögé volt kötve egy kétrekeszű iszák, tele tallérokkal. Egyenesen a kormányzóhoz ment.

Az már hallotta hírét Feuerstein tábornok tréfái után a furcsa új birtokosnak: akinek van egy nagy kastélya, de nincs neki mit enni, annál fogva feleséget keres, hogy megélhessen.

– No hát Botsinkay uram, hogy találta a gazdaságát odahaza? – kérdezé komázva.

– A legjobb rendben, kegyelmes uram – felelt Jónás. – Éppen abban járok, hogy kegyes gyámolítását kikérjem. Legelőször is adjon nekem kegyelmességed egy regement katonát, akik a töltéseimet, vízárkaimat újra megcsinálják: dupla lénungot fizetek nekik. Azután amennyi asztalos, lakatos, kárpitos, pallér csak van Temesváron: annak én mind munkát adok esztendeig. Azután kérem kihirdetni az egész Bánságban, hogyha vannak szegény emberek, kiknek lakóház kell, szántóföld kell, jöjjenek Botsinkára; mindennel ellátom őket: adok nekik vetőmagot, igavonó marhát, ingyen ajándékba. Azután mihelyt az út Botsinkára annyira elkészül, hogy járható lesz: kérek harminc társzekeret, azokat én mind megrakom ezüsttel amennyi rájuk fér: vigyék fel az én fölséges királyasszonyomnak, az most nagy háborút visel, elkel nála a pénz.

A kormányzó majd hanyatt vágta magát nevéttében; de nemcsak maga, hanem valamennyi tiszték, akik nála voltak, mind nagy hahotával kísérték Jónás úrfi szavait, s mentől többet mondott, annál édesdedebben kacagtak fölötte.

– De ez igazán olyan jó tréfa kelmedtől – mondá Merci tábornagy a vállára csapva Botsinkay Jónásnak – ez párja annak a nótának, hogy „Halod-e spanyol király! Most mindjárt élémbe állj! Az országod megveszem. A pénzt érte leteszem, Madridnak az utcáit gyémánttal kirakatom!” Haha!

Botsinkay Jónás pedig nem szólt semmit, hanem megfordult a sarkán, kiment, levette a lova hátáról az iszákot, visszajött vele; ott kioldozta az iszák száját s kiöntötte a tartalmát az asztalra: csupa jó oroszlán tallérok voltak azok, aminőkkel a törökök fizettek hajdanában.

– Hát itt van ez a csekélység kóstolónak. Tessék ezt a legénység között kiosztatni foglalóképpen, igyák meg az én egészségemre. Ilyen pénz van az én kastélyomban háromszáz hordóval. Száz hordó a királyé belőle. Vivat Mária Terézia, Rex Hungarorum.

– Vivát, vivát! – kiabálták most aztán egyhangúlag az előbbi nevetők, s Jónás úrfit csaknem a tenyereikre vették, s ettől a naptól fogva nem volt okosabb ember a bánáti földesurak között Botsinkay Jónásnál.

Mint a tündérpálca ütésére, úgy megváltozott egyszerre Botsinka és tájékának képe. Ezer meg ezer ember állt neki a gátkészítésnek, vízlecsapolásnak; a mocsárvíz lefutott a földekről: ahol tavasszal a békák kurutyoltak, ősszel már a béreslegény fütyörészett, az ekét kísérve; az elzüllött lakosság visszatért a házaiba; a kastélyba helyreköltözött a régi pompa; az aklok megteltek paripákkal, a hodályok merinó juhokkal, béresházak szolgálhaddal, pitvar, tornác cifra, léhűtő cselédséggel. Jöttek már vendégek is ötlovas hintókon a gazdag urasághoz, akinek annyi volt a kincse, hogy még a királynak is ajándékozott belőle! Kétszáz dragonyos kísérte

azt a szekérsort, amin a botsinkai kastély udvaráról szállították Bécs városába azokat a penészes hordókat, amikben élire volt verve a pénz.

Hanem a sok pompás terem és palota közül egy szobácskát úgy hagyott Botsinkay Jónás, ahogy a lakodalmi éjszakáján volt: fűből vetve az ágy; egy köpönyeg a terítő rajta. Ez a szoba volt Szaffié.

Nem jött ő ki soha a vendégek közé: akárhogy híta is az ura. Tudta jól, hogy arcpirulást okozna neki a jelenlétével; kicsúfolnák érte, hogy ilyen cigányleányt tudott feleségül venni. Nem is kérdezősködött felőle senki. Olyan volt, mintha nem is lett volna.

Hanem Jónás, mihelyt az úri vendégeitől szabadulhatott, csak odame-nekült mindig abba az egyszerű kis szobába, s ott tudott csak édesen aludni, azon az illatos szénaalmon: király nem oly büszke a koronájára, mint ő a maga szerelmesére. Ha magukra maradhattak, akkor voltak igazán boldogok. Olyankor, ha eltávozott minden vendég, maga mellé ültette Jónás Szaffit a két kerekű egy lovas kocsijába, s úgy járták be kettecskén az egész domíniumot, ahol újra fel kezdett éledni a hajdani paradicsomtá-jék.

– Lásd, én ezt mind teneked adom – mondogatá Jónás Szaffinak.

– Ne adj te nekem semmit, csak magadat – suttogá vissza az asszony.

... „Asszony?” Én bizony nem tudom, hogy az egyházi kánonok szerint asszony-e már, vagy csak leány?

A Szaffi kincsei

A sok dicsőséget még tetézte a Bécsből leérkezett császári kegy. A bán-sági főparancsnok egy napon felhívata Temesvárra Jónás uraságot (nem „úrfit” többé), s az összegyűlt tisztikar előtt tudatá vele, hogy dicsőségesen uralkodó királyasszonyunk a trón és a haza körül szerzett érdemeiért a dicsteljes Szent István-rend lovagkeresztjével kegyeskedett őt felruházni. Ott Jónás megkapta az érdemrendet, a hozzá tartozó lovagöltözetet és a piros bőrbe kötött statútumokat. Az utóbbiakból megmagyarázá neki az auditor, hogy mint a Szent István-rend lovagjának az a kiváltságos szabada-lma van, hogy mikor a királyi asztalhoz lakomára hivatalos, az étekfogók minden más rend lovagjai előtt tartoznak őt megkínálni a pecsenyés tállal: és ha a bárói címért folyadik, az neki menten megadatik.

Mikor hazament Botsinkára, felölté a kapott rendjelmezt, a piros selymes tunikát a hermelinprémes, földig érő zöld bársony paláستtal, amit elől aranylánc csatol össze; hozzá feltette a hermelinkalapot, a rengő kócsag-tollal: úgy mutatta be magát Szaffinak.

Hej mekkorát nevetett rajta a jó asszony, mikor ilyen díszben meglátta az urát, alig tudott helyretérni a kacagásból.

– Ejnye, bizony olyan vagy, mint nagypénteken a passiójátékban a Kajafás.

– Hát nem tetszem így neked?

– Sokkal jobban tetszel nekem abban a kerek köpönyegedben, amibe egyszer betakartál, tudod, mikor az a nagy eső esett.

A nagy esőre már nem emlékezett Jónás, hanem a kerek köpönyegre, amivel a Szaffit betakarta, igen.

Le is vetette a cifra jelmezt, s eltette az almáriomba és nem gondolt rá többet.

De biz a báróságra sem ám. – Itt lett volna már, csak egy rövid kis folyamodásba kerül, s adva adják. – Volt eszébe! – Máson járt a gondja.

Torkig volt lakva a magas nagy urakkal. Nem kívánt velők többet egy tálból cseresznyét enni. Szaffitól hallott sokat beszéltetni a cigányokról; az érdekelte jobban.

Hát ugyan miről is beszélhetett volna neki a jó Szaffi: ő nem ismert mást, csak a cigány nemzetet.

Abban az időben volt „cigány nemzet” is. Úgy hitták. Egy egész nemzet volt. Hogy milyen nagy lehetett, azt ki lehet venni abból, hogy évenként 2000 forint „Toleránctaxát” fizetett a királynak. – Mikor a nagy Szavojai Jenő herceg a temesvári kapituláció feltételeit aláírta, amidőn a „kuru-cok”ról csak ily megvetőleg nyilatkozék: „la canaglia pou andare, dove vuole” (a söpredék mehet, amerre akar), addig a „cigány nemzet”-nek megengedi, hogy idebenn maradhat az országban. Később szabadalmat kapnak a bányamívelésre és a kohászatra. És ez természetes. A cigány nem hadakozó nép. Ha szeretné a háborút, nem bujdosott volna el a házából világtalan világgá. Lehet neki parancsolni – fölvesz minden tréfát, gorombaságot. Ami olyan munka, hogy senkinek sem tetszik, az mind a cigányra vár. Aztán tud alkalmazkodni. Akinek a határában lakik, annak a vallását tartja, voltaképpen pedig mind valamennyinek hátat fordít, s hisz a maga boszorkányaiban, s megkeresztelt gyermekeit a pattogó tűz fölött avatja föl régi pogány szertartásai szerint. Bátran beszél a világ folyásáról, tudja jól, hogy az ő nyelvét nem érti semmi idegen, s közöttte nincs kém, sem áruló.

Ezt a nemzetet szerette különösen Botsinkay Jónás. Nemcsak Szaffi miatt: ámbár ez is egy ok volt rá; kóbor életében szokott még hozzájuk. Most azután összeszedett a Temesvárról szétzüllött cigányhadból egy falura való népet, s azokból egy új telepet alakított valahol a hegyszakadékok között, ahol rengeteg erdei voltak. Ott azok vasbányát nyitottak, kohókat építettek, s folytatták a maguk mesterségét, amittől kormos lesz az

embernek a keze és a pófája. – Egy egész falu csupa cigányokból; fekete házakkal, fekete benne asszony, férfi, gyerek, még az utcán végigfolyó patak is fekete. A mély völgyből éjjel-nappal hangzik fel a nehéz pörölyök csattogása, az ásók, kaszák, ekevasak pengése az üllő és kalapács között. Ez volt Jónásnak a legkedvesebb látogatóhelye. Napokon, éjeken keresztül elnézte a fekete legények munkáját a kohók kemencéje körül, s valahányszor ércet ömlesztettek, el nem maradt onnan.

Ezt a vasverő falut hívták Cigándiának.

Ez a tréfás faj is úgy ragaszkodott hozzá, mintha közülök való volna. Jó földesuruk volt, s védelmezte őket az „urak” ellen. Aki valami csínyt követett el: nem hivatta fel a kompánia úriszékre, tömlöcbe sem csukatta; hanem előhozatta a vajdával, s az atyafiaival jó sort veretett rá: azzal megelégedett. Holmi malaclopásért szót sem tett; mintha észre se venné.

Volt ennek a cigányfalunak egy öreg vajdája. Olyan fehér volt már a haja és szakála, mint a gyapjú, a képe pedig olyan fekete mint a kordován. Ez ismerte a Cafrinka cigánynőt, a Szaffi anyját. Sokat beszélt felőle Jónásnak. Az volt a hatalmas asszony! Ott volt az öreg vajda is, mikor kínvallatták Szögedében. Őneki kellett a kínozószközöket tüzesíteni; mert legjobban értett hozzá. Mindent magára vallott a Cafrinka, amit csak az urak kérdeztek tőle. Hogy ő volt a boszorkányok kapitánya; hogy a sátának eladta magát, vérével aláírt szerződésben, hogy az ördögtől lett megkeresztelve, s akkor Ololorum nevet kapott, hogy repülni tud seprűn és felkantározott hordón, azon szokott járni Világosvárra, a boszorkánykomákkal lakomázni, meg a szegedi Öthalomnál, hogy át tudott változni kerékké, s úgy gurult végig az utcán; hogy eladta a törököknek az esőt, szárazságot csinált s ha kinyitott egy zsákot, abból forgószelet tudott eresztetni a vidékre; marhát, embert megrontott varázslatokkal, máskor meg holt embereket föltámasztott, új lelket fújt beléjük; tükörből jövődőt mondott; még az áldozatostyát is megbabonázta; ezt mind magára vallotta, amikor kínozták, hanem egyet hiába kérdeztek tőle: azt, hogy mit csinált a botsinkai plébánusnak a kanalaival. Miért hozta el azokat neki az úrfi a pap asztaláról? Erre nem felelt semmit, akárhogy sütögették.

Jónásnak ilyenkor mindig valami hideg borzongott végig a hátán. Mikor ő csak tréfát akart azzal csinálni! S aztán egy ártatlan lélek hogy lett halálra, pokolra küldve az ő tréfája miatt.

Ezt a férgét a lelkének soha sem is bírta elaltatni. Valahányszor Szaffit ölébe vette, mindig ez az agyonkínzott asszony jutott az eszébe, aki neki megjövendölte, hogy a felesége menyegzői éjszakáján meg fogja álmodni az ő elrejtett kincseinek titkát. És minden úgy történt. Az lett a jutalma érte a jövődömondónak, hogy máglyán megégették.

Most aztán felrakná már az elpusztított asszony leányára a legdrágább kincseit, ruházná gyémánttal, rubinttal; de annak semmi ékszerben sem telik kedve. Nem örül az semmi csillogó drágakőnek, finom aranykösnyűknek; mindig jó kedve van, csak olyankor szomorkodik el, mikor Jónás valami drágasággal kínálgatja, mikor gyöngyfüzért fon a nyaka körül.

– Nem kellenek énnekem ezek a kincsek – suttoja Szaffi szomorúan.
– Az én kincsem nincs még a föld alul kiásva.

– Mi az a te kincsed?

– Azt én meg nem mondom. Találd ki magadtól.

– Anyádtól maradt rád?

– Bár maradt volna!

Jónás aztán megint elbarangolt cigánytelepére, bámulni éjente a kohóból ömlő izzó érczuhatagokat; s azalatt újra meg újra elmeséltette magának a Cafrinka kínszenvedéseit: hogy talán majd akkor megtudja, hogy mi kincset hagyott a bűvésznő maga után. De a vajda nem tudott semmi kincsről. Ami mindenféle babonás cókémókja volt a boszorkánynak, azt mind vele együtt megégették a máglyán, abból semmi sem maradt meg.

Egyszer aztán tovább kérdezősködött a vajdától: hát azután mi lett, mikor megégették a Cafrinkát?

„Akkor összeszedték a megmaradt hamvait, belerakták egy vasládába, s azt elásták az akasztófa tövébe.”

Most már tudta Jónás, hogy hol van a Szaffi kincse!

– Tudod te, hogy hová lett elásva?

– Hogyne tudnám. Én tettem a gödör fenekére.

– Ne szólj senkinek semmit róla. Én azt a ládát azokkal a hamvakkal el akarom onnan hozni.

– De ki vezet oda?

– Bizony te!

– De én nagyon félek.

– Mitől?

– Az ördögtől meg a hóhértól.

– Magam végzem azt el; te csak odavezetsz.

– Ha meglátnak, megfognak!

– Éjjel megyünk oda, mikor zivatar van!

– Én nem bánom, uram. De ha az ördög ott kap kettőnket, téged visz el: rólam azt hiszi, hogy fajtája vagyok.

– Hát akkor meg mit félsz tőle?

Csak a Medárdus napját várta meg Jónás: nagy zivatarral végződött. Bizonyosra lehet menni. Negyven nap mindig lesz zivatar. Az nappal is igen szép tünemény: éjjel még szebb. Mikor úgy mennydörög, úgy veri a jéggel vegyes zápor a falakat, minden jó lélek iparkodik földél alatt marad-

ni. Akkor ugyan akár az egész szegedi akasztófát ellophatják az Öthalom tetejéről.

Jónás kiszemelt magának a vajdán kívül még öt derék cigánylegényt a javából, s egy éjjel hetedmagával útra kelt Cigándiából Szegedre.

Minő út volt az! Keresztül azon a mocsáron, ami a régi térségeken így van megnevezve: „Morast, über den nicht durchzukommen ist.” (Mocsár, melyen nem lehet áthatolni.) – A cigány meg a cigánynak a lova keresztülgázolt rajta. Ahol a mocsár elvégződött, ott kezdődött a bozót, s azután a rengeteg erdő, amit nem lakott más, csak rőt vad, vaddisznó és farkas: csak az átkanyargó lomha folyók partjain akadt egy-egy halásztelep sűrű tövissel körülsövényelve a dúvadak ellen. Aki lefekszik a buja fűbe aludni, mire fölbred, a ruhája mind tele van kígyóval. Hatodnapra érkeztek meg a Tisza partjára, ahonnan Szeged sáncait, meg az Öthalom tetejéről égremeredő vesztőhely hat oszlopát messzire meglátni.

Ott meglapultak nádkévékből rakott kunyhók alatt, s nappal kialudták magukat, felváltva az őrtállókat, akiknek embertől nem, de a csordafarkasoktól kell őriznie a legelésző lovaikat.

Estefelé csakugyan megjött a mindennapos zivatar. Előre jelenté a jötét az ezeryi halászmadar, hojsza kócsag sivalkodása a nádas fölött; meg a bögyök millióinak bosszantó rajai. Az ég behúzódott.

– Siessünk át a túlsó partra, míg nyakunkba nem szakad az ég! – mondá az öreg vajda, s azzal mind a heten, mint megannyi lovon ülő ördög, nekivágtattak a Tiszának, s átúsztattak rajta.

Mire kikaptattak, sötét éjszaka lett.

Jónás egy szálas jegenyefacsoportig vezette a lovas kísérőit; ott a legényeket hátrahagyva, maga egyedül, az öreg vajdával nekivágtatott az Öthalomnak.

A feketekék zivataros égtől élesen elvált a halmot koronázó hatágú fehér épület. Szép kis korona! A vesztőhely.

Oda kellett tartaniok.

A zivatar szele hajtotta maga előtt a fenyéren az ördögszekeret. Szeged városában harangoztak minden toronyban, hogy a zivatart elfordítsák; de úgy látszik, hogy másutt még jobban harangoztak; mert az mégis csak erre jött.

Csülökig ért a futóhomok a lónak, s a szél is szembefútt. Az a folytonos hempergő dörgés, az a folytonos szikrázó villámpislogás a felhők között, csalhatatlan előhírnöke volt a jégesőnek.

– Siessünk, vajda, hogy menedékbe jussunk.

– Szép kis menedék, mondhatom. Az akasztófa alá.

Más szárnyék bizony nem volt, se távol, se közel. Eljutottak a történelmi Öthalomhoz, amit egymást eltemető nemzedékek hordtak ottan össze az

alföldi síkság közepett. Ebből készültek mai időkben a földtámadt Szeged körtöltései, felemelt utcái. A földvágó kapa ott költögeté fel egymás után Etele hunjait, a marahán rézkardos vitézeket, egész a legalul fekvő kőfejszés kelta harcosokig; hegyes fejű, lapos fejű, gömbölyű tekekoponyájú, elmúlt nemzeteket. Legfelül a vesztőhely. Valamennyi dicsőséges hősnek a csontja felett a haramiák és boszorkányok megátkozott maradványai.

A roppant tömör négyszög-épületnek hat, magasra emelkedő oszlopa volt, vastag vasrudakkal egymáshoz kapcsolva, minden oszlopból egy támasztékon vaskampó meredt még elő. Néhanapján a szél minden kampók, de még a vasrudakon is sorban csak úgy kalimpáztatta a légben táncoló alakokat. Most éppen csak egy libegett ott magában.

Jónás és a vajda a vesztőhely kapuján bevezették a lovaikat, s ott összebékózták, hogy el ne fussanak.

– Keressük meg azt a helyet! – mondá Jónás a vajdának. Az öreg cigánynak a foga vacogott féltében: „amáró dáde!” – mormogá magában a cigány miatyánkot; de sehogy sem tudott az első mondásnál tovább eljutni: mert egyre közbecsapott a mennykő.

– Siessünk! amíg a jó idő tart!

– Jó az ördögöknek!

– Látod-e már azt a jegyet?

– Hogyne látnám? Ott van a negyedik oszlop lábára mázolja szénnel egy tízküllős kerék: az a boszorkányok jele. Attól két lépés befelé: ahol a lábad alatt döng a föld; ott van a Cafrinka a vasládában.

Éppen annak az oszlopnak a tetején himbálózott az a magányos emberalak a kinyúló fogason.

– Megtaláltam. Fogd az egyik csákányt. Segíts ásni.

– Jaj uram, félek, hogy elvisz a devla!

– Ha visz, velem elvisz: hát aztán ki veri fel a patkót a lovamra a másvilágon, ha te nem jössz velem?

Jónás maga vágta bele a csákányt elébb a földbe, ahol az döngött a lába alatt, s mikor a vajda látta, hogy nem csap fel a láng a földből, vérszemet kapott, s nekiállt segíteni.

De annál jobban csapkodott le a láng az égből. A szörnyű égzengés egy percig nem tartott szünetet, s közbe zúgott a jégeső kerepelése végig az avaron: igazi ítéletidő volt. A sírbontókat védte a magas fal, a jégcsapás rézsút jött, nem érte a fejüket.

– Ásd a répát, ásd! ásd! Erre is tekints, arra is tekints! – dörmögé magában a vajda, áztatgatva magát azzal a tréfás mondással, amivel a gyermekket mulattatja az apja, az üstökét rángatva azalatt gyöngéden: „ásd a répát ásd, ásd!”

Nagyot kondult a csákány a vasláda tetején.

– Itt van. Rátaláltam. Segíts fölemelni – szólt Jónás.

– Jaj, de nehéz; a lidérc ül rajta. Nem tudsz, uram, valami diák mon-
dást?

– Dehogynem: „Ásáte, Kapáte”. No, ugye hogy megmozdult? Ez-e az a láda?

– Csak látnám; de sötét van, s én nem vagyok bagoly.

– No majd mindjárt világos lesz: mereszd ide a szemed.

Lett is világosság, több a szükségesnél. A hétágú istennyíla éppen oda csapott le recsegve, süstörögve a veszthelyre! Mintha az egész faltömeg tűzlángba borult volna, kévemódra szétsugárzó szikráival egyszerre több helyen lecsapva, s aztán körülfutott az oszlopokat összekötő vasrudakon, veres izzóvá téve valamennyit, végre szertelövellt a kiálló vaskampókból. Az egész épület a nagy halommal együtt úgy rengett, reszketett a rászakadó ég csapása alatt.

– No ez-e az a láda? – sürgeté Jónás a vajdát.

De ez ijedtében úgy megnémult, hogy egy szónak nem volt ura.

Az a feje felett lógó harmadik ember pedig alkalmasint gondolt valamit odafent; vagy talán a villám égette el a kötelét, egyszerre csak a rázkodó oszlop tetejéről leugrott a vajda nyakába.

– Jaháj! – ordított az öreg dádé –, engem már visznek.

– Nye bojsza! – bízta Jónás úrfi. – Nem bánt az már senkit. Nem látod, hogy a keresztfiad, akit tegnapelőtt akasztottak fel lólopásért? Gyere, temessük el ebbe az üres verembe.

A vajda meggyőződött róla, hogy csakugyan nem az ördög az, aki a nyakára vetette magát.

Akkor aztán rendén elhantolták azt a pihenni vágyó embert abba a csendes ágyba, amiből a Cafrinkát kivették.

A kiemelt vasládát Jónás felkötötte a lova hátára a nyereg mögé.

A vajda nagyot fohászkozott a bevégzett munka után.

– Soha életemben sem kívánkozom többet az akasztóházhoz! A zivatar elvonult dörögve. Otthagytott maga után egy télmezőt. A messze síkság fehérlett a jégtől, amibe csülökig gázoltak a lovak.

Ha most a karámokban, a cserények mögül kidugta a fejét a pásztor-ember, a csikós, a gulyás, s meglátta azt a két fekete alakot végigügetni a lóháton a jégtől fehér mezőn, az ugyan szentül megesküdhett rá, hogy az ördögök jártak ott, ellopni az akasztófáról a maguk keresztfiát.

Ugyanazon erdőn, bozóton, mocsáron keresztül, amelyen idáig jött, vissza is törtetett Jónás egész Botsinkáig, anélkül, hogy útközben emberi teremtéssel találkozott volna, a cigányok ki nem beszéltek azt.

Szaffi már kétségbe volt esve, el nem tudta képzelni, hova lett az ura.

Jónás összeázottan, sárosan, tépetten, arca, keze tele töviskarmolástól lépett be hozzája.

– Tudod-e, hol jártam? Ott voltam, ahol a te felásatlan kincseid vannak rejtve. Felvertem: elhoztam.

Azzal elővette a felleghajtója alól azt a vasládát, s letette az asztalra.

Szaffi vad sikoltással veté magát a ládára, s két gyöngö karjával kebléhez szorítva, nyögé fuldokolva: „óh anyám! Te drága, kedves anyám!” – s azt a rozsdás vasat nem sajnálta csókjaival tetézni.

– Ez volt-e a kincsed, ami után sóhajtoztál? – kérdé tőle Jónás.

Szaffi szavak helyett csak a szemeivel tudott válaszolni, de azokban annyi hála, imádat, szerelem volt; annyi boldogság, üdv, megdicsőülés sugárzott ki belőlük, hogy három versíró nem tudná azt mind elmondani.

– Most hát boldog vagy már? – kérdé tőle Jónás, az ölébe vonva.

– Az vagyok. Az lettem. Csak még egy kicsiny kis óhajtásom van hátra, ha azt is betöltenéd? ugye hogy megteszed? ugye hogy nem tagadod meg?

S olyan hízelkedve cirógatta össze Jónásnak az arcát, hogy az egész engedelmessé lágyulva mondá neki:

– Ugyan mit kérhetnél te éntőlem, amit én tetőled meg tudnék tagadni?

– Hát csak azt az egyet, hogy engedd meg nekem, hadd tegyem én el azt az én feltalált kincsemet olyan helyre, ahol az ilyen kincsek állnak. Neked van egy nagy pompás családi sírboltod, ahol fényes nevű ősapád, ősanád nyugosznak, faragott márványkövek alatt. Engedd meg, hogy hadd rejthessem el én is oda, akit úgy szerettem, a szegény cigányszonyt: a máglyán megégetett, elátkozott boszorkányt, de aki nekem édes szülőm volt. Nem tudja azt meg senki, úgy elrejttem ottan. Nem csúfolnak ki érte; nem pironkodik miatta. Csak én magam fogom tudni nyugvóhelyét. Szenteltvíz sem éri, csak az én könnyeim, elrejtett koporsóját. Engedj ennek az én alázatos könyörgésemnek.

Jónás pedig mogorva ráncokba szedte a homlokát, s azt mondá Szaffinak:

– Nem én! Bizony nem engedem ezt meg! Hogy nekem lopva odarejtsed az én fényes őseim közé az elítélt boszorkányt. Az érdemeikkel dicsekvő, aranyos nevekkal kérkedő márvány síremlékek közé egy névtelen pusztá követ be nem hagyok állítani, aminek a háta mögé szégyen, gyalázat van rejtve. – Hanem azt kívánom, hogy ezek a hamvak, amiket te kincseidnek nevezted, meg legyenek tisztítva az igazságtalan ítélet szennytől; arról a névről, amihez te azt a szót kötöd: „édesanyám”, a szenny le legyen mosva. Igen, azt kívánom, hogy fényes gyász kíséret mellett, fátylakkal, címerekkel, halotti zsolozsmák éneklése alatt szállítsák e hamva-

kat a megszentelt sírba, s fehér márványkő álljon afölött, arany betűkkel, amik azt hirdessék, hogy a legjobb anya nyugszik ott a fényes ősök sorában. Ezt fogom megtenni.

Szaffi azt hitte, hogy most repülnek az égbe mind a ketten.

– De hogy tudod te ezt megtenni? – kérdezé remegve a kéjtől, a gyönyörtől.

– Az az én dolgom lesz. Rögtön hozzákezek. Lehet, hogy egy évig nem látsz; de híreket majd hallod; s mikor újra meglátsz, az történik meg, amit mondtam. – Addig ápdold kis gyermekeinket.

Fiat voluntas tua (Legyen meg a te akaratod)

Soha jobbkor nem érkezhett volna az a Botsinkay által küldött pénz a császárvárosba. Mária Terézia minden oldalról ellenségtől körülvéve, hadsereg nélkül, pénz nélkül állt annyi hatalmasokkal szemben. Burkus, bajor, francia, spanyol, olasz, muszka mind összeröfönt ellene.

A magyar karok és rendek ugyan nagy lelkesülten kiálták, hogy „vitam et sanguinem!” de hozzátették, hogy „sed avenam non...”³ A lelkesedést tett követte, hadseregek támadtak elő a földből, s íme ugyanakkor a hadviseléshez való pénz is támad elő a földből.

Ez új fordulatot adott a veszve hitt ügynek; a vereségre diadalok következtek, a magyar csapatok Potsdamig száguldoztak, a királyné trónja meg lett mentve. Jutalmak osztogattak.

Tudta ám azt jól Botsinkay Jónás, hogy őt a háta mögött minden ember „cigánybáró”-nak nevezi.

Volt valami jussa hozzá.

Olyan barna volt a képe, mint azoknak a szép cigánylegényeknek, akiknek az arcszínét mi sápadt európaiak úgy irigyelhetjük; azonfelül is mindig szeretett a cigányok közt lakni. (Hát még ha azt megtudnák, hogy cigányleány a felesége.) „Cigány!”

Senki sem szereti, ha úgy híják. Senkinek sem tetszik ehhez a nemzetiséghez tartozni. A szegény cigányt lenézi még a paraszt is. Amely munka olyan utálatos, hogy senkinek sem kell, azt a cigányra bízzák; más munkához még közel sem eresztik, azt mondják; „nem szereti cigány a szántást”. Kergetik egyik falu végéről a másikra, mert azt hiszik, hogy lop, csal,

³ Életünket és vérünket – de zabunkat nem.

s boszorkányokkal cimboráz. Ha ütik, nem szabad neki jajgatni, mert ha jajgat, akkor kinevetik.

Hát még „cigánybáró”-nak neveztetni!

A cigány utolsó a parasztok között, a báró pedig utolsó az urak között. (Mint ahogy „a bárónál kezdődik az ember”, annál fogva felülről lefelé őnála is végződik.)

Mint ahogy pedig Jónás ezt a titulust le nem koptathatta magáról, azt gondolta ki, hogy ő azt fényesre fogja kicsiszolni. Kívívja a becsületét a cigány névnek – csak azért is.

Azt tette, hogy az új telepből összeszedett százötven cigánylegényt a javából, akik legjobban meg tudták ülni a lovat szőrén azoknak csináltatott zöld dolmányt, veres nadrágot, fehér csákót; felfegyverezte őket huszárok módjára. Aztán maga állt a svadrony élére, úgy vezette fel őket a nemesi táborba.

Ezzel is megjárta, mert amint bemutatta a csapatját a büszke generálisnak, az ezzel a szóval pipázta le:

– Itt most nincs foltozni való vasfazék.

Azzal hátraküldték őket a bagázsias szekerek mögé, s komiszárust rendeltek melléjük, aki a tíz körmükre vigyázzon. Jónás abban az egyben csakugyan cigány természetű volt, hogy a gorombaságért nem szokott soha felpattanni: eltette, mint a vackort, csepü közé, amíg megpuhul. Más úrfi az ilyenért bizony kihitta volna egy szál kardra a generálist.

Ő várt a maga sorára. Majd eljön az!

Csak egyszer nagy ütközet legyen!

Az is megjött.

Nem azért kívánta pedig ezt olyan nagyon Botsinkay Jónás, mintha feltett szándéka lett volna a csata napján kivont karddal az öklében csodadolgokat hajtani végre a maga fekete serege élén. A cigány csak olyankor verekszik, ha nagyon megszorítják s nincs más menekülés, akkor aztán megmutatja, hogy mit tud!

Pedig milyen szép lett volna ez a következő mondás az ütközet után:

„Eddig feketék voltunk a naptól, most fehérek lettünk a burkus vértől!”

Ez bizony mondatlan maradt – Botsinkay cigány dandárja össze sem mérte a kardját az ellenséggel. Hanem azért tett annál sokkal nagyobb szolgálatot a hadseregnek. A burkusok tönkrezúzták az ütközetben a császári seregnek hatvannégy ágyúját. Botsinkay cigányjai aztán nekigyürköztek, s másnapra valamennyi összetört ágyúszekereket és talpat ismét összekovácsolták; az invalidus ágyukat megint ki lehetett állítani a csatatérre.

– Hát van-e már foltozni való vasfazék? – kérdezé e hasznos mütét után Botsinkay a gúnyolódó generálistól. Ez volt az ő bosszúállása.

A generális aztán nagyon megdicsérte ezért a jó szolgálatért, s a csapatjának hivatalos címet adott: „tábori kovácsdandárnak nevezte. Jónást pedig megtette „főstrázsamesternek” ennél a csapatnál.

Hú szolgálataiért hivatalosan is cigánybáró lett a neve.

Nem csinálhatott olyan jó dolgot, nem érhetett olyan kitüntetés, hogy ezt a gúnynevet még az is mind jobban bele ne tetovírozza a bőrébe.

S nem haragudott érte!

Eszébe jutott Szaffi odahaza – meg az a két kormos purdél!

Látnátok csak azt a két pár nagy fekete szemet, amilyen nincs senkinek a világon, csak a cigánygyerekeknek!

Csakhogy ezeket nem volt szabad mutogatni.

Botsinkay Jónás egy szép napon meghívást kapott Bécsbe. Rögtön felutazott; egész úri pompával, négylovas hintóban, cifra kísérettel. Már akkor a helyreállított uradalma is olyan nagy jövedelmet hajtott, hogy nem kellett szégyenkednie semmi mágnások előtt.

A királynő nagy kitüntetéssel fogadta őt Bécsben, s ennél fogva az udvarnál egyszerre kedves emberré lett; kiváltképpen mivelhogy mindenki azt hitte róla, hogy ő még nőtlen legény. És ő nem merte megvallani senkinek, hogy feleséget hagyott otthon, a cigány Szaffit.

A királynő csakhamar bárói címmel ruházta őt fel és ezredesi ranggal, annál a huszárcsapatnál, amelyet Jónás saját költségén szerelt fel, s amelynek az élén aztán egy kis hadi csetepatéban is részt vett, s ott elég vitézül viselte magát.

Hanem, valljuk meg az igazat, hogy nem érezte ő magát jól sem az udvari fény közepett, sem a dicsőség mezején. Mással volt tele a szíve.

Megjött már a báróság is, amikor éppen nem is cserkészett rá, de mikor már a vállán hordta, akkor tapasztalá, hogy de még csak egy csizmasarokkal se lett magasabb tőle, mint azelőtt volt. Minden dicsőségnél többet ér az a kis csendes szoba ott a botsinkai kastélyban, ahol a Szaffi varrja a kisfiúknak a tarka ingecskéket. (Már akkor valának ketten.) Csakhogy ezt nem merte ám senkinek elmondani.

Az első békekötés örömeire nagy ünnepélyt rendeztek az udvarnál, hivatalosak voltak arra a legújabb nemesi méltóságra emelt magyar családok is. A bájos királyasszony udvarához vonta a nemzet előkelőit, ami csak szépségben, vitézségben és gazdagságban sok közül kiválik. Az ilyen udvari bálból Jónásnak sem lehetett kimaradni. Hisz ami a táncot illeti, akármiféle csak egyszer kellett neki látni, hogy azt eltanulja, nemcsak ilyen táncokat tanult ő, hanem hegyével fölfelé állított kardok között, égő gyertyával a feje tetején. Biz a legújabb francia kontratánc sem került neki nagy fejtörésbe.

De azért mégis megtörtént vele az a szégyen, hogy az udvari bálban, ahol neki is részt kellett venni a colonne-ban, úgy elbáméskodott, hogy minden figurát elrontott, s a táncosnéját olyan méregbe hozta, hogy az utoljára a legyezőjével a vállára csapott, s megdorgálta, hogy mit ügyetlenkedik.

Pedig hát teljes oka volt Jónásnak az elmélázásra; mert az átellenes párnak a szebbik fele meglepően hasonlított az ő egykori imádottságához, Arzéna kisasszonyhoz. Csakhogy ez a módi viselet, meg az arcfesték, a puderezett hajépitmény, a szépségflastromok némi idegenséget kölcsönöztek a megjelenésének. Aztán nem is nevetett, mikor őrá nézett, hideg, feszes maradt. De azért mégis ő volt az valósággal, ezekbe a szemekbe de sokat nézett Jónás úrfi, mikor még csak úrfi volt! Ezek a párducszemek!

S aztán folyvást egy gondolat háborgatta: az a bolond ötlet, hogy mi lenne belőle, ha ő most csak egyszerre a tenyerére vetné magát, s a sarkantyús csizmáival az ég felé sasirozna szemközt az eléje kontrázó szép kísértetnek. Majd az ördög vitte el a nagy kívánságtól, hogy ezt megcselekedje. Egészen bele is izzadt ebbe a kontratáncba.

Amint annak vége volt: valaki hátulról a vállára üt, s „báró úrnak” szólítja.

Jónás báró az ő régi kedves barátját, Feuerstein bárót látja maga előtt.

– Ah! hát te „is” itt vagy! – mondj a neki.

– Barátom, én itt itthon vagyok – subsummál gyöngén Feuerstein –, én a királynőnél udvari kamarás vagyok.

Nem is úgy értette Jónás, hanem: hogy „te is itt vagy, ahol Arzéna kisasszony”!

– Hát a báróné is itt van?

– Nem. Az otthon maradt. De ne beszélj te az én bárónémról, hanem a magadéről.

– A magaméről? (Jónás megszeppent, no most mindjárt kipattan a Szaffival kötött titka.)

– Igen. Őfelsége maga rendezte úgy, hogy a kontratáncban te szemközt kerülj a szép Arzénával, s gyönyörködött a bekövetkezett sikerben, amit a te furcsa zavarodba jövedeled elárult. Őfelsége már értesülve van felőle, hogy te megkérted Arzéna kisasszony kezét; az ő kegyessége elhárított minden akadályt, ami közöttetek állt: Loncsár uramat magyar nemesé tette, tégedet báróvá.

Hej, de hosszúra nőtt Jónás úrfinak a bárói ábrázatja erre az örvendetes tudósításra.

Nem szólt semmit, csak a kedves barátjának a kezét szorongatta.

– De ne törd össze a kezemet csupa háládatosságból. Hiszen igaz, hogy én voltam a legmelegebb szószóló melletted a királynőnél.

Tudta ezt Jónás bég nagyon jól. Annak a galamb vitte levélnek minden szavára jól emlékezett.

(Köszönöm a gráciát! – mondogatá magában. Bárói koronát már kaptam, hét ággal, ha Arzénát elveszem, még két szarvat kapok hozzá: grófi korona lesz belőle. Nem, ilyen könnyen nem akarok gróffá lenni!)

Hogy húzza ki most a lábát ebből a kelepcéből?

Hiszen hogy Arzéna kezét megkérte, az igaz. Arról a levélről pedig, amit a galambbal együtt elfogott, nem beszélhet; mert azért kikorbácsolják. Legjobb volna felfedezni, hogy már van felesége; de a természetes esze azt súgta neki, hogy ezzel még ne álljon elő.

Kivel közölje itt a szorongattatást? Teljes életében mindig azt látta, tapasztalta, hogy a magas uraságokban nem jó bízni. Szerencséje, hogy jó adag bolondság volt a fejében. A királynénak pedig volt egy kedvenc udvari bolondja. (Valamikor magyar kálvinista diák volt.) Botsinkay ezt a másik bolondot választotta ki kebelbarátjának, annak tárta fel minden titkát az otthon hagyott feleségről.

– Jaj komám, ez nagy baj neked – mondá a királynő bolondja. – Tudod, hogy itt az udvarnál sokat adnak a jó erkölcsre. A te házasságod vadházasság; mert az egyházi kánonok ellen köttetett, tanúk nélkül, kihirdetés nélkül. Az ilyent a mi királynőnk szigorúan bünteti. Van Bécsben egy rettenetes törvényszék, aminek „szüzességi tribunál” a neve. Ez tartozik evidenciában tartani minden alattvalónak az erkölcsseit, de különösen a nemesekét és főtisztekét, s jaj annak, akit ez hibában talál. Ebben az egy vétségben a királyné nem kegyelmez meg senkinek. – Amely asszonyféle a férjének nem törvényes felesége, az elveszett erre a világra nézve. Van Bécsben egy nagy javító börtön, ahová az ilyen állapotban talált asszonyokat bezáratják, s nem hiszem, hogy olyan tele volna ez a börtön, hogy a te Szaffid is el ne férne még benne. Téged pedig, ha ez kitudódik, száműznek az udvartól, megfosztanak rangodtól, címedtől, még a birtokod is utána mehet. Nagy bolondság ez, hallod-e! Hanem hát a bolondságot csak bolondsággal lehet helyrehozni. Holnap nagy ebéd lesz az udvarnál, amelyre te is hivatalos vagy. Ebéd után tartsd magad a királyné közelében, s aztán a többit majd bízd rám. Te csak tedd magadat mentül ostobábbnak.

– No az nekem nem nagy megerőtetésbe fog kerülni.

Másnap az udvari ebéd végeztével, az áhítatos királynő rendelete szerint az egész vendégseregnek asztalbontás után el kellett mondani fennhangon a miatyánkot latinul.

Az udvari bolond ott állt Jónás háta mögött. Egyszer csak elkacagja magát az imádság között.

Az ima végeztével a királynő haraggal kérdé a bohóctól:

– Mit nevetett kend az ima közben?

– De már hogyan nevettem volna, felséges asszonyom, mikor ez a cigánybáró ahelyett, hogy „fiat voluntas tua”, azt imádkozza, hogy „fiet voluptas sua” (meglesz az ő gyönyörűsége).

Jónás elég ostoba képet csinált hozzá, hogy most már mindenki ne vessen rajta. Csak a királynő nem. Ő nem szerette, hogy a szent dolgok felett tréfálózsanak.

– De hát tanulja meg a helyes mondatot! Fiat voluntas tua!

– Megtanulja biz ez, a jámbor; ha fölírod neki kegyesen erre a papirosra.

A bohóc egy összehajtott papírt tett a királynő elé az asztalra, készen tartva az iralt is hozzá.

Miért ne tette volna meg neki azt a királynő; odaírta neki szép férfias gömbölyű betűkkel: „fiat voluntas tua”.

– De már a nevedet is rajzold alá, hadd idvezüljön tőle az a vad pogány.

A királynő jókedvében volt: jó hírek jöttek Angliából; ezt is megtette a bolondja kértére.

– No most erre két heti időhaladékot kérek! – mondá a bohóc –, azalatt, a fejemet teszem egy fületlen gomb ellen, hogy betanítom annak a vad bárónak ezt a hosszú mondást.

Az egész udvar nevetett szegény cigánybáró rovására.

Mikor pedig különvehették egymást, akkor a bohóc kitárta azt az összehajtott papirost, s megmagyarázta Jónásnak, hogy mi van annak a belsejébe írva. Az ő folyamodása volt az a királynőhöz, amiben először is az van kérve, hogy a királynő ötlet és Szaffit a tudatlanságból eredt vétség terhe alól kegyesen oldja fel; másodsor, hogy engedje meg neki a törvényes egybekelést gyermekei anyjával, Szaffival, akinek egyéb neve nem ismertetik, és harmadszor, hogy a püspökség tegye deficienciába a botsinkai papot, s rendeljen helyébe más plébánost.

Ezt az instanciát szentesíté a királynő a hátlapra írt nevével és a „fiat voluntas tuá”-val.

– Mármost ezzel vágts haza Botsinkára, s addig vissza ne jöjj, míg feleségeddel együtt nem hivat a királynő.

Jónás báró nyargalt haza lóhalálában, s vitte a királynő jóváhagyó levelét püspökhöz, kormányzóhoz. Semmi kifogás nem lehetett ellene.

Hanem mikor Szaffinak is elmondá a dolgot, őszintén bevallva az egész csalfaságot, akkor a nő a lábaihoz borult, s zokogva könyörgött:

– Ne tedd ezt jó uram! Nem szabad a koronás királynővel neked tréfát űznöd. Nagy baj támad ebből. Hagyj engem világgá menni a két porontyommal, mintsem énmiattam veszélyt vonj magadra. Vedd el a szép úrnőt, akit a királynő neked szánt jegyesül, ne gondoldj énreám. Nagy a világ, elférek én benne; ha esem, nem esem nagyot; de ha te elesel, az ország veszít vele. Ez az egész vidék mind árvaságra jut.

De Jónás felemelte Szaffit a földről keblére: „és ha akkorát esném is, hogy a fejemmel a Tátrát ütném meg, s a sarkammal a Vellebit hegyet: mégsem hagynálak tőlem elszakíttatni soha téged. Inkább vegyék el minden rangomat, kincsemet, birtokomat; kergessenek világgá: készebb vagyok veled együtt futni, cigánysátor alatt lakni; kötélén táncolással, bukencezéssel keresni a kenyeremet, ahogy nevelőapám kereste. Ha egyéb nem maradt rám a koldusoktól, az az egy rám maradt, hogy egymást el nem hagyják!”

Erre a szóra aztán Szaffi büszkén felemelte a fejét; arca egészen átváltozott: olyan lett, mint egy fejedelemasszony.

– Akkor tehát vezess az oltárhoz. Megtudod, hogy nem érdemetlenül vesztegettél ennyi hű szerelmet!

Botsinkay Jónás most már minden törvényes szertartást megtartott, ahogy parancsolva van. A pécsi püspököt kérte fel az esketésre.

Mikor a püspök azt kérdezte a menyasszonytól, hogy mi a neve, mi a vallása, Szaffi szelíd, csendes hangon felelt meg rá.

– Igenis, van nevem. Apám volt Szaffi Kuli kán, a tatár Ghiraiak nemzetségéből, Mehemed, temesvári basa leányának férje. Anyám keresztyén volt. (Isten nyugtassa meg!) A szent keresztségben Zsófia nevet kaptam! Itt vannak az írások, amik mind ezt bizonyítják. Sok esztendő előtt, mikor az atyám halálán volt, elmondá anyámnak ezt a titkot, hogy hová vannak elrejtve Mehemed basa kincsei, s elküldött bennünket Magyarországra, hogy legyünk ott, azon a helyen, és várjunk rá; míg egyszer a Botsinkay család ivadéka visszakerül a bujdosásból, s birtokát elfoglalja: akkor közöljük vele azt a titkot. Nem voltunk boszorkányok, nem voltunk bűvésznők; egy titkot őriztünk. Ami azután történt: Isten akarta, hogy így történjék.

E megoldás után, természetesen, a királynő haragja is lecsillapodott, Szaffi mint fejedelmi vér jelenhetett meg az udvarnál, s szépségével ott is diadalt nyert.

A Botsinkay család a Bánátnak nevezett magyar Kánaánban mind a mai napig virul és hatalmas, s tagjai grófi koronát hordanak, aminek az ágait bizony nem a feleségeik révén, hanem a maguk érdemeivel szereztek.